

Strafferettslig regulering av prostitusjon

- med særlig vekt på straffeloven § 202 og § 224

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 561
Leveringsfrist: 25.04.2012

Til sammen 15 307 ord

23.04.2012

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstilling.....	1
1.2	Aktualitet.....	1
1.2.1	Hvem er ofrene?.....	3
1.2.2	Hvem er bakmennene?	4
1.3	Avgrensninger.....	4
1.4	Metode og rettskilder	5
1.4.1	Legalitetsprinsippet	6
1.5	Videre fremstilling.....	6
<u>2</u>	<u>HISTORIKK</u>	<u>7</u>
2.1	Prostitusjon gjennom århundrer	7
2.2	Hvit slavehandel	8
2.3	Kriminalisering av prostitusjon?	11
2.4	Moderne slavehandel	12
2.5	Tilbud om hjelp til ofre for menneskehandel	15
2.6	Lite konsekvent regulering	16
<u>3</u>	<u>STRAFFELOVEN § 202 – HALLIKPARAGRAFEN</u>	<u>17</u>
3.1	Rettslig plassering	17
3.1.1	Formål	17
3.1.2	Konkurrens	19

3.2	Å fremme andres prostitusjon.....	20
3.2.1	Tradisjonell hallikvirksomhet.....	20
3.2.2	Nye begreper i loven	22
3.2.2.1	Prostitusjon.....	22
3.2.2.2	Seksuell omgang.....	22
3.2.2.3	Seksuell handling.....	23
3.2.3	Vederlag og omfang	23
3.2.4	Skyldkravet	24
3.3	Utleie av lokaler	25
3.4	Annonseringsforbudet	25
3.4.1	Vilkår om utvetydighet.....	26
3.5	Medvirkning	27
3.6	Straff.....	28
4	<u>STRAFFELOVEN § 224 – MENNESKEHANDELPARAGRAFEN.....</u>	30
4.1	Rettslig plassering	31
4.1.1	Formål	31
4.1.2	Forholdet til internasjonale menneskerettigheter	32
4.1.3	Konkurrens	33
4.1.4	Forholdet til menneskesmugling	33
4.2	Handlingsalternativene i første ledd.....	34
4.2.1	Utnytte en person	34
4.2.1.1	Debt bondage.....	36
4.2.1.2	Samtykke	36
4.2.2	Forlede en person	37
4.2.3	Skyldkrav	38
4.3	Tvangsmidlene.....	39
4.3.1	Vold og trusler.....	39
4.3.2	Misbruk av sårbar situasjon.....	39
4.3.3	Annen utilbørlig adferd	40

4.4	Formålet for menneskehandelen – prostitusjon eller andre seksuelle formål	40
4.5	Medvirkning	41
4.6	Bakmannsvirksomhet	42
4.7	Handel med mindreårige	43
4.8	Grov menneskehandel.....	44
4.9	Straff.....	45
4.10	Menneskehandel innenfor Norges grenser.....	47
<u>5</u>	<u>KONSEKVENSER FOR VALG AV STRAFFEBUD</u>	<u>49</u>
5.1	Prosessuelle regler og rettigheter	49
5.2	Vanskelig bevistema.....	50
5.2.1	Grensen mellom § 202 og § 224	50
5.2.2	Valget av straffebud	51
5.3	Lik strafferamme, ulik straffutmåling?	52
<u>6</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>55</u>
<u>7</u>	<u>LITTERATURLISTE.....</u>	<u>57</u>
7.1	Lover.....	57
7.2	Forarbeider	57
7.3	Konvensjoner	58
7.4	Rettspraksis.....	59
7.4.1	Høyesterett	59
7.4.2	Lagmannsrett.....	59
7.4.3	Tingrett.....	60

7.5	Litteratur.....	60
7.6	Personlig meddelelse	61
8	<u>LISTER OVER TABELLER OG FIGURER M V.....</u>	<u>A</u>

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Tema for avhandlingen er den rettslige reguleringen av prostitusjon i bestemmelsene om hallikvirksomhet og menneskehandel i straffeloven, lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (strl.). Spørsmålene oppgaven har til hensikt å besvare, er for det første hvilken rekkevidde § 202 om hallikvirksomhet og § 224 om menneskehandel har i dag, og hvilken betydning en regulering av menneskehandel har for tolkningen av bestemmelsen om hallikvirksomhet. For det annet reises det spørsmål om hvordan disse bestemmelsene anvendes i praksis med hensyn til blant annet bevismessige forhold, og hvordan de fungerer ved siden av hverandre. Et siste spørsmål er om bestemmelsene i dag rammer de forhold som var tilsiktet ved vedtagelsen.

1.2 Aktualitet

Handel med mennesker er et stadig økende problem, og innebærer grove og kyniske brudd på menneskerettigheter. Bakmennene og deres organisering har ofte store internasjonale forgreininger, noe som gjør det vanskelig å oppdage og etterforske dem. Som regel blir det satt inn store ressurser ved etterforskningen. Dersom ofrene forsvinner fra Norge under etterforskningen, kan manglende forklaringer gjøre det desto vanskeligere å oppklare slike saker.

ILO (International Labour Organization) anslår at minst 12,3 millioner personer på verdensbasis er fanget i tvungent arbeid. Tallene inkluderer menneskehandel og andre former for moderne slaveri.¹ Av disse er det antatt at ca. 2,4 millioner er ofre for menneskehandel, og 80% av disse blir utnyttet til prostitusjon.² Flesteparten av ofrene er kvinner og barn. Menneskehandel antas å være verdens nest største illegale økonomi

¹ International Labour Organization (2012)

² Forente Nasjoner (2012)

etter våpenhandel.³ Dette vil si at menneskehandel har en omsetning som er høyere enn narkotikahandelen, og er derfor en attraktiv måte for kriminelle bakmenn å tjene penger på.

I 2010 identifiserte Koordineringsenheten for Ofre for Menneskehandel (KOM) 319 personer som mulige ofre for menneskehandel i Norge.⁴ Det må imidlertid tas hensyn at det kan foreligge store mørketall med tanke på antall ofre.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Menneskehandel med prostitusjon som formål, § 224	5	4	7	7	14	9	9	14
Grov menneskehandel med prostitusjon som formål, § 224	0	0	3	2	14	4	5	2
Hallikvirksomhet hvor man tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, § 202	8	5	5	15	11	17	11	11

Tabell 1. Antall anmeldelser ved Oslo politidistrikt med Oslo som gjerningssted.⁵

Tabell 1 viser en økning i antall anmeldelser fra 2004 til 2011. Større fokus på menneskehandel og dens ofre, både i Norge og internasjonalt, kan være et moment som bidrar til denne økningen.

Det er antatt at Norge er et land som er attraktivt for menneskehandel. En viktig faktor er de store forskjellene i levestandarden mellom Norge og andre land, særlig i sør og øst. I tillegg er økt bevegelsesfrihet mellom land, lav oppdagelsesrisiko og muligheter for høyt økonomisk utbytte faktorer som gjør Norge attraktivt, både som transitt- og destinasjonsland.⁶

³ Justis- og politidepartementet (2010) s. 6

⁴ Koordineringsenheten for Ofre for Menneskehandel (2011) s. 26

⁵ Lofstad (2012)

⁶ Politidirektoratet (2009) s. 18-19

I Oslo ble det per juni 2011 registrert i gjennomsnittet 50 gateprostituerte hver dag.⁷ Innendørsmarkedet har imidlertid vært det største markedet for prostitusjon i Oslo,⁸ og dette har gått fra tidligere i hovedsak å være i leiligheter til i dag å være på hoteller.⁹ Annonsemarkedet har i de senere årene i stor grad gått fra trykte til digitale medier, særlig internett.¹⁰

1.2.1 Hvem er ofrene?

Ved innføringen av bestemmelsen om menneskehandel i norsk rett i 2003, var det lite kunnskap om det eksakte omfanget i Norge. Det var antatt at flesteparten av ofrene ble utnyttet til seksuelle formål, og at disse i hovedsak var kvinner og barn.¹¹

I 2010 utgjorde antallet personer som ble fulgt opp av KOM som mulige ofre for menneskehandel i Norge 198 kvinner¹² og 79 barn¹³. Antallet menn var 42.¹⁴ Det ble registrert mulige ofre fra til sammen 44 nasjonaliteter, hvor personer fra Litauen, Romania og Nigeria var størst representert. I de senere årene har det også vært en gradvis økning av rekruttering fra Filippinene og Algerie. Norge skiller seg ut internasjonalt både når det gjelder det store antallet nasjonaliteter, samt at det er få norske borgere blant de mulige ofrene.¹⁵

⁷ Oslo Politidistrikt (2011) s. 37

⁸ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 55

⁹ Oslo Politidistrikt (2011) s. 37

¹⁰ Hegna (2002) s. 49

¹¹ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 55

¹² Koordineringsenheten for Ofre for Menneskehandel (2011) s. 36

¹³ *ibid.* s. 30

¹⁴ *ibid.* s. 34

¹⁵ *ibid.* s. 26

1.2.2 Hvem er bakmennene?

Bakmennene i menneskehandelen kan teoretisk sett deles inn i hvilke funksjoner de har; ”de som rekrutterer, de som transporterer, de som mottar og kontrollerer, samt de som står bak og organiserer og høster størst inntekter.”¹⁶ Organiseringen varierer ofte i form, og ofrene for menneskehandel blir oftere kontrollert av en rekke personer i flere ledd før de når sin destinasjon. I 2003, på tidspunktet for forslaget til rettslig regulering av menneskehandel, ble det tette samarbeidet mellom kriminelle i Oslo og personer som kom fra de baltiske statene med hensyn til transport og rekruttering av kvinner, særlig trukket frem. Disse kvinnene ble så videreformidlet til ulike halliker og bakmenn i Norge.¹⁷ I 2011 ble særlig litauere, rumenere og nigerianere trukket frem som aktører bak både menneskehandel og hallikvirksomhet.¹⁸

Siden 1984 og frem til i dag har Høyesterett dømt 12 personer for hallikvirksomhet. Av disse personene var 11 menn. Blant nigerianske prostituerte i Oslo er det imidlertid mest vanlig å ha kvinnelige halliker, såkalte madamer.¹⁹ Også blant norske, thailandske og østeuropeiske prostituerte finner man kvinnelige halliker.²⁰

Av 29 personer som er dømt i 21 forskjellige straffesaker om menneskehandel i Norge i perioden 2003 til mars 2011, er 80% menn. Antall domfelte som kommer fra østeuropeiske land, er omtrent 40%.²¹

1.3 Avgrensninger

Oppgaven vil ta for seg den strafferettslige reguleringen av prostitusjon. Prostitusjon er et vidt tema, og hovedvekten vil derfor bli lagt på reguleringen av hallikvirksomhet og menneskehandel i straffeloven av 1902.

¹⁶ Politidirektoratet (2009) s. 19

¹⁷ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 55

¹⁸ Oslo politidistrikt (2011) s. 37

¹⁹ Skilbrei (2006) s. 49

²⁰ *ibid.* s. 50

²¹ Koordineringsenheten for Ofre for Menneskehandel (2011) s. 47

Strl. § 224 omhandler menneskehandel med formål som tvangsarbeid og tvangstjenester, herunder tiggning, krigstjeneste i fremmed land og handel med organer, i tillegg til prostitusjon. Da oppgavens fokus er på prostitusjon, vil det avgrenses mot de øvrige formålene med menneskehandel som er opplistet i bestemmelsen.

Videre begrenses oppgaven til norsk retts regulering av prostitusjon. Det vil imidlertid bli gitt en oversikt i kapittel 2 over de internasjonale konvensjonene Norge er forpliktet etter, og som danner bakgrunnen for den norske lovgivningen på området.

Oppgaven gir ikke en generell gjennomgang av de alminnelige bestemmelsene etter straffelovens første del, men noen av dem nevnes i forbindelser hvor de er relevante.

Menneskehandel blir internasjonalt kalt human trafficking. Jeg vil i det følgende anvende det norske begrepet menneskehandel.

1.4 Metode og rettskilder

I denne oppgaven vil jeg anvende alminnelig norsk rettskildelære i redegjørelsen for strl. §§ 202 og 224. Utgangspunktet tas i bestemmelsenes ordlyd, som vil si den naturlige språklige forståelsen. Deretter gir forarbeider og rettspraksis veiledning til forståelsen av straffebudenes innhold. Blant de mest relevante forarbeider er Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd) og Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. Det foreligger forholdsvis lite praksis fra Høyesterett om strl. § 224, og jeg vil derfor også ta for meg noe rettspraksis fra lagmannsrett og tingrett. For forståelsen av utformingen og tolkningen av § 224 vil det også bli lagt vekt på internasjonale konvensjoner, særlig De forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet med tilleggsprotokoll (Palermo-protokollen). Juridisk litteratur gir supplerende veiledning hvor de ovenfor nevnte rettskilder ikke er tilstrekkelige eller tvetydige ved tolkningen av straffebudene. Reelle hensyn og egne refleksjoner vil tas med hvor disse egner seg.

1.4.1 Legalitetsprinsippet

Lovprinsippet i strafferetten slås fast i Grunnloven § 96: ”Ingen kan dømmes uden efter Lov”. Med dømmes menes i denne bestemmelsen straffedømmes. Prinsippet innebærer at en person ikke kan idømmes en strafferettslig reaksjon uten en skreven lovhjemmel. Det stilles ikke veldig strenge krav til presisjon og klarhet, men straffebudet ”bør ikke være for vagt formulert.”²² Legalitetsprinsippet innebærer også at en dommer ikke kan tolke et straffebud for utvidet eller analogisk, eller straffe en person for handlinger som han synes er straffverdige og moralsk forkastelige.

Prinsippet er også nedfelt i Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 7 (1), som har overskriften ”Ingen straff uten lov”.

1.5 Videre fremstilling

Oppgaven er delt inn i fem deler i tillegg til innledningskapittelet. Først vil jeg gi en oversikt over historikken bak prostitusjon og straffelovens bestemmelser om hallikvirksomhet og menneskehandel i kapittel 2, da dette er nødvendig for å tolke og forstå disse bestemmelsene. Denne historikken gjengir de viktigste vedtagelsene og lovendringene som har ført oss til dagens situasjon. Deretter vil jeg gi en fremstilling av § 202, hallikparagrafen i kapittel 3, og av § 224, menneskehandelparagrafen i kapittel 4. Jeg har valgt å ta for meg § 202 først, fordi hallikvirksomhet har være regulert i norsk rett lenger enn menneskehandel. Paragraf 224 bygger dessuten på § 202. I kapittel 5 vil jeg se på utfordringene men hensyn til blant annet anvendelsesområde og bevistema, som har oppstått etter at vi fikk en regulering av menneskehandel i loven. Her vil jeg også trekke inn noen egne refleksjoner. Kapittel 6 gir en oppsummering av oppgavens hovedspørsmål.

²² Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 63

2 Historikk

2.1 Prostitusjon gjennom århundrer

Prostitusjon har blitt kalt et av verdens eldste yrker. Det har imidlertid vært ulike syn på prostitusjon opp gjennom tidene. I oldtidens Roma ble bordeller opprettet for å gi inntekter til staten, semittiske folk brukte de prostituerte for å komme nærmere guddommen, og i renessansen var det et respektert yrke å være kurtisane. I middelalderen ble de prostituerte på den annen side sett på som urenlige, ved at de spredte kjønnssykdommer og epidemier, og de har både blitt pisket og henrettet som straff for deres utøvelse av yrket.

Det antas at prostitusjon ble lovregulert i Norge for første gang i Christian Vs Norske Lov av 1687. Prostituerte kunne straffes for å drive utukt i "Hore-Huus". Også kundene kunne straffes, men disse ble ikke like hardt straffet som de prostituerte.²³ I 1840 ble det åpnet for at prostitusjon på bordeller var lovlig, men myndighetene førte kontroll med de prostituerte, blant annet ved bostedsrestriksjoner og legekontroller. Kjøp av seksuelle tjenester var også gjort straffbart utenfor bordeller, men dette ble avkriminalisert i kriminalloven av 1842. Bordeller ble igjen forbudt i 1884.²⁴

Forbudet mot prostitusjon ble ikke videreført i straffeloven av 1902, som avløste kriminalloven, men en prostituert kunne fengsles i tilfeller der det var mistanke om oppfordring til prostitusjon i medhold av lov om Løsgjænger, Betleri og Drukkenskap av 1900 (Løsgjengerloven) § 4. Dersom en person henga seg til "Lediggang" eller drev "omkring", og det var mistanke om at personens inntekt kom fra ulovlig virksomhet,

²³ Høigård (1986) s. 326

²⁴ *ibid.* s. 330

kunne man bli bedt om å gjøre rede for sine inntektskilder. Personen kunne da dømmes etter løsgjengerloven, med mindre hun kunne bevise sin uskyld.²⁵

I dag regnes prostitusjon som et samfunnsmessig onde,²⁶ men det er fortsatt ikke straffbart å være prostituert. Prostitusjon blir sett på som nedverdiggende og krenkende, og er ofte forbundet med kriminelle miljøer i form av bakmenn; halliker og menneskehandlere.

Juridisk litteratur hevder at halliken først ble ”oppdaget” av lovgiverne i kriminalloven av 1842. Men halliken var på den tiden påfallende anonym i prostitusjonsdebattene.²⁷ Den som kunne bli ilagt straffarbeid etter loven, var den som drev med ”rufferi”, altså fremmet eller forledet noen til utukt.

2.2 Hvit slavehandel

Siden 1880-årene har man prøvd å bekjempe menneskehandel internasjonalt. Menneskehandel ble på denne tiden omtalt som den hvite slavehandelen, og bestod i å lokke kvinner med løfte om arbeid, for så i stedet å sende dem til bordeller.²⁸ Såkalt hvit slavehandel ble første gang regulert i Norge av straffeloven av 1902 i den gamle § 224, som ga straff for visse tilfeller av frihetsberøvelse. I 1904 ble den første internasjonale overenskomsten mot hvitt slaveri vedtatt, ”International Agreement for the Suppression of White Slave Trade”. Sverige-Norge var en av tolv stater som underskrev overenskomsten.²⁹

Hallikvirksomhet ble ytterligere kriminalisert ved § 206 i straffeloven av 1902. Loven hadde bestemmelser om den som forledet noen til utukt, samt at straffene ble skjerpet dersom halliken hadde utøvd tvang eller trusler mot den prostituerte.

²⁵ Høigård (1986) s. 331

²⁶ Andenæs (2008) s. 173

²⁷ Høigård (1986) s. 332

²⁸ Kunnskapsforlagets papirleksikon (2012)

²⁹ Tyldum (2005) s. 9

Bestemmelsen som omhandlet hallikvirksomhet, ble igjen revidert i 1963. Passiv hallikvirksomhet ble nå straffbart,³⁰ og består i at en mann ”helt eller delvis lar seg underholde av en kvinne som driver utukt”. Dette alternativet kom inn i loven for å effektivisere straffetrusselen, da det kunne være vanskelig å bevise en manns utnyttelse av en kvinnes ervervsmessige utukt.³¹

Ved lov av 7. april 1995 nr. 15 ble tillegget i bokstav c tatt inn i hallikparagrafen, strl. § 206, og rettet seg mot den som leide ut lokaler til bruk for ”ervervsmessig utukt”. Dette ble ansett som en presisering av gjeldende rett, da man antok at utleie tidligere ble rammet av alternativet i bokstav a, å fremme andres utukt. Her ble også grov uaktsomhet, i tillegg til forsett, gjort straffbart. Begrunnelsen var at bestemmelsen skulle bli mer effektiv.³²

Offentlig annonsering for og oppfordring til utukt ble tidligere regulert av strl. § 378, som stod i lovens tredje del om forseelser. Selv om prostitusjon ikke var straffbart, var bestemmelsens kjerne å ramme forskjellige måter en prostituert og en kunde kunne komme i kontakt på, for eksempel å tilnærme seg en person på gaten og oppfordre til utukt. Paragrafen tok også sikte på å ramme utvetydig annonsering via tidsskrifter, uten at dette i praksis ble håndhevet.³³

Kapittel 19 ble først utformet i 1902, og har siden da gjennomgått noen enkelte endringer, men det har i det vesentlig beholdt sin opprinnelige utforming. På denne bakgrunn ble det ansett som nødvendig å foreta en modernisering av denne delen av straffeloven.³⁴ Kapitlets overskrift ble endret fra ”Forbrydelser mot sædeligheten” til ”Seksualforbrytelser”.³⁵

³⁰ Høigård (1986) s. 332

³¹ NOU 1997:23 s. 100

³² Ot.prp.nr. 4 (1994-1995) s. 10

³³ NOU 1997:23 s. 136

³⁴ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 5

³⁵ *ibid.* s. 25

Alternativet om passiv hallikvirksomhet ble tatt ut igjen av loven ved revisjonen i 2000. Lovens kapittel 19 ble da endret, og bestemmelsen om hallikvirksomhet ble flyttet fra § 206 til § 202. Formålet med denne revisjonen var å styrke kvinner og barns vern mot overgrep av seksuell karakter, samt modernisere og forenkle lovens kapittel om seksualforbrytelser.³⁶

Ved revisjonen i 2000 ble også § 378 opphevet, i likhet med flere bestemmelser i forseelseskapitlet i straffeloven, kapittel 38. Bestemmelsene i dette kapitlet hadde til hensikt å beskytte den allmenne samfunnsmoral mot forhold som krenket velanstendigheten og virket støtende. Mye av det som ble ansett som straffbart ved vedtagelsen i 1902, var ikke lenger ansett som straffverdig i 2000, nesten hundre år etter vedtagelsen.³⁷ Deler av innholdet i § 378 ble allikevel tatt inn i det som i dag er § 202 annet ledd, som omhandler utvetydig annonsering av seksuelle tjenester i offentlig kunngjøring. Paragraf 378 hadde ved opphevelsen stått uendret siden dens vedtakelse i 1902. Lovgiver valgte å oppheve denne, da den ikke lenger hadde praktisk betydning. Bestemmelsen hadde ikke blitt brukt i Høyesterett i nyere tid.³⁸ Dette innebar at alternativet om innbydelse til utukt, som omfatter såkalt gateprostitusjon, ikke ble videreført til § 202. Selv om lovgiver mente at bestemmelsen ikke lenger hadde praktisk betydning, kan det diskuteres om eventuelle virkninger av opphevelsen ble tatt i betraktning. Den synlige prostitusjonen, gateprostitusjonen, hadde en oppblomstring etter opphevelsen av bestemmelsen, noe som antageligvis ikke var tilsiktet.

Ved revisjonen i 2000 ble også uttrykket ”utuktig” erstattet med det mer moderne uttrykket ”seksuell”, og det ble innført en definisjon av prostitusjon i § 202 fjerde ledd. Handlingsalternativene ”utnytte”, ”forlede” og ”fremme” ble videreført, og regelen om utleie ble også beholdt i bestemmelsen.

³⁶ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 2

³⁷ NOU 1997:23 s. 133

³⁸ *ibid.* s. 136

2.3 Kriminalisering av prostitusjon?

Seksuallovbruddutvalget, som ble nedsatt av Justisdepartementet for å utrede og foreslå et nytt kapittel 19 i straffeloven, vurderte om prostitusjon skulle kriminaliseres, men kom frem til at dette var uaktuelt og at det ville ”bryte med norsk rettstradisjon på dette området”.³⁹ Det ble pekt på at straffeloven heller burde rette seg mot ”dem som står bak og utnytter og profiterer på andres prostitusjon”, og at de prostituerte tilhører ”en svak gruppe som ikke bør trues med straff”.⁴⁰ Justisdepartementet, som fremholdt innholdet i Odelstingsproposisjonen, mente dessuten at den beste måten å bekjempe uønsket prostitusjon på, var å ha straffetrusler mot bakmennene i tillegg til hjelpetiltak for de prostituerte.⁴¹ Det ble også vist til at ingen av de andre nordiske landene hadde kriminalisert prostitusjon, og at hensynet til nordisk rettsenhet talte mot et forbud.⁴²

Heller ikke ethvert kjøp av seksuelle tjenester ble kriminalisert.

Seksuallovbruddutvalget mente at man måtte være forsiktig med slik ”nykriminalisering”, da man ikke hadde mulighet til å se for seg sideeffektene ved dette.⁴³ Man var redd for at de prostituerte skulle ”gå under jorden”, og viste også her til hensynet til nordisk rettsenhet, selv om Sverige hadde gjort sex-kjøp straffbart i 1999.⁴⁴ Den nye § 202 skulle fortsatt kun ramme de prostituertes bakmenn, hallikene.⁴⁵

Kjøp av seksuelle tjenester av mindreårige, barn under 18 år, kom derimot inn som en ny § 203 i straffeloven. Bakgrunnen for dette var Norges ratifikasjon av ILO-konvensjonen om de verste former for barnearbeid, og våre forpliktelser etter FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen). Hensynet til nordisk rettsenhet

³⁹ NOU 1997:23 s. 101

⁴⁰ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 113

⁴¹ *ibid.* s. 122

⁴² *ibid.* s. 114

⁴³ NOU 1997:23 s. 101

⁴⁴ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 116

⁴⁵ Matningsdal (2011) note 1648

ble også her trukket inn.⁴⁶ Bestemmelsens kjerne er at den rammer den som skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling med en mindreårig mot vederlag.

I 2000 ble en generell medvirkningsbestemmelse i § 205 innført, men dette innebar ingen stor realitetsendring, siden mange av straffebudene i kapittel 19 fra før av hadde et eget medvirkningstillegg.⁴⁷

Allerede i 2000 ble det signalisert at kommersiell handel med barn for seksuelle formål var et aktuelt og vanskelig problem, og lovgiver uttalte at man så alvorlig på ”det kyniske misbruk av barn og unge som finner sted.”⁴⁸ Det ble imidlertid ikke ansett for å være et like stort problem som i andre land. Dette resulterte foreløpig kun i forbudet i § 203 om kjøp av seksuelle tjenester av mindreårige.

2.4 Moderne slavehandel

På begynnelsen av 1990-tallet kom diskusjonen om menneskehandel igjen opp internasjonalt, særlig i det vestlige Europa. Dette skjedde blant annet som en følge av masse migrasjon fra Balkan og det tidligere Jugoslavia.⁴⁹

I 2000 vedtok FN De forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet, samt tre tilhørende protokoller som omhandler ulovlig befatning med våpen, menneskesmugling og menneskehandel. Norge undertegnet konvensjonen 13. desember 2000 og ratifiserte den i 2003. Som følge av konvensjonens artikkel 5, forpliktet Norge seg til å innføre et straffebud som rammer organisert kriminalitet. Konvensjonens formål etter artikkel 1 er å ”fremme samarbeid for å forebygge og bekjempe grenseoverskridende organisert kriminalitet mer effektivt”. Straffebudet skulle ramme deltagelse i visse kriminelle grupper, samt medvirkning til noen av de handlingene som den kriminelle gruppen begår. Som et resultat av dette inntok lovgiver

⁴⁶ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 117

⁴⁷ *ibid.* s. 144

⁴⁸ *ibid.* s. 90

⁴⁹ Tyldum (2005) s. 9

en bestemmelse om organisert kriminalitet i strl. § 60a. Paragrafen skulle også gi adgang til å heve maksimumsstraffen i andre straffebud.

Protokollen om menneskehandel, Protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, som supplerer de forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet, har fått tilnavnet Palermo-protokollen. Ved å ratifisere denne, forpliktet Norge seg til å ”kriminalisere menneskehandel og å sikre bistand til og beskyttelse av ofrene for menneskehandel”.⁵⁰ Norges konvensjonsforpliktelser resulterte i at det ble vedtatt en ny § 224 i straffeloven ved lov 4 juli 2003 nr. 78. Den norske reguleringen går imidlertid lenger enn konvensjonsforpliktelsene på to punkter. For det første rammer straffebudet ikke bare den aktivitet som er grenseoverskridende og organisert. For det annet er det bare bakmennene i menneskehandelen som omfattes i Palermo-protokollen, mens § 224 fikk det innholdet at den også rammer dem som selv står for utnyttelsen. Palermo-protokollens artikkel 3 bokstav a definerer menneskehandel på følgende måte:

”handel med mennesker’: rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer, ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling eller av å gi eller å motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnytting. Utnytting skal som et minimum omfatte utnytting av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnytting, tvangsarbeid eller tvangstjenester, slaveri eller slaveriliknende praksis, trelldom eller fjerning av organer.”

Siste gang hallikparagrafen ble endret var ved lov 4. juli 2003 nr. 78. Endringen kom som et resultat av at den nye § 224 om menneskehandel ble tatt inn i straffeloven. Alternativene den som ”forleder noen til å drive med prostitusjon eller til å fortsette med det” i bokstav a og den som ”utnytter” andres prostitusjon i bokstav b ble flyttet fra § 202 til § 224.⁵¹ Bakgrunnen for dette var at § 224 ikke skulle overlape det som

⁵⁰ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 56

⁵¹ Matningsdal (2011) note 1648

omhandler prostitusjon i § 202, men forarbeidene presiserer at det ikke var meningen å avkriminalisere noe som før endringen ble rammet av § 202.⁵² Endringen resulterte i at virkeområdet til § 202 ble vesentlig innskrenket, og det kan diskuteres om hvilken praktisk betydning bestemmelsen har i dag.

3. mai 2005 vedtok Europarådets ministerkomité en konvensjon, Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel. Denne går blant annet ut på at statene må ”sørge for effektiv strafforfølgning av gjerningspersonene og sikre at ofre og vitner får tilstrekkelig beskyttelse under prosessen.”⁵³ Konvensjonen ble satt i kraft og ratifisert av Norge i 2008, men Justisdepartementet kom frem til at det ikke var nødvendig med noen ytterligere endringer i norsk materiell rett denne gangen. Grunnen var at det allerede var regulert i norsk rett, fordi § 224 gikk lenger enn konvensjonsforpliktelsene tilsa ved innføringen av bestemmelsen i 2003.⁵⁴

Første gang en sak om menneskehandel etter den nye § 224 kom opp for Høyesterett, var i februar 2006, som gjaldt grov menneskehandel til prostitusjonsformål.⁵⁵

Ved lov av 21. desember 2005 nr. 131 ble løsgjengerloven opphevet. Mange av bestemmelsene var allerede opphevet grunnet vedtagelsen av andre lover som konsumerte innholdet i løsgjengerloven. Paragraf 4 hadde ikke vært i bruk i Oslo siden 1968⁵⁶, og man anså da at bestemmelsen var foreldet i likhet med resten av loven. Opphevelsen innebar at det å leve av andres prostitusjon ikke lenger var straffbart. Det var ikke noe ønske om å ha egne straffebud som rammer personer man *trodde* livnærte seg på ulovlig virksomhet, noe straffebudet også rammet. Dette måtte i stedet reguleres av straffebud som retter seg direkte mot handlingen, og hvor alminnelige beviskrav gjelder.⁵⁷

⁵² Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 66

⁵³ St.prp.nr. 2 (2007-2008) s. 2

⁵⁴ *ibid.* s. 15

⁵⁵ Rt. 2006 s. 111

⁵⁶ Høigård (1986) s. 335

⁵⁷ Ot.prp.nr. 113 (2004-2005) s. 29

I dag er prostitusjon ikke straffbart, men kjøp av seksuelle tjenester ble kriminalisert ved lov av 12. desember 2008 nr. 104 i en ny § 202a.⁵⁸ Det ble antydnet allerede i 2000 at et forbud mot sex-kjøp ville gi uttrykk for den rådende oppfatning om at prostitusjon ikke lenger var ønskelig i samfunnet, og at et forbud ville gi insentiver til at de prostituerte ville finne seg andre leveveier.⁵⁹ Det tok allikevel noen år før forbudet ble innført med dissens i Stortinget. Det var en samlet rød-grønn regjering som kom med forslaget, mens Høyre og Fremskrittspartiet var blant dem som var i mindretall. Etter at strl. § 378 og løsgjengerloven ble opphevet, fantes det ikke lenger noe forbud mot gateprostitusjon. Dette førte til at omfanget av gateprostitusjonen økte drastisk i årene etter, særlig i Oslo. Det kan tenkes at dette kunne ha vært en motivasjonsfaktor for regjeringspartiene til å innføre et forbud mot sex-kjøp, ettersom det ikke var aktuelt å kriminalisere prostitusjon.

2.5 Tilbud om hjelp til ofre for menneskehandel

Flere tiltak for sikring av ofrene for menneskehandel har blitt iverksatt de senere årene. Blant disse er for eksempel ROSA-prosjektet (Reetablering Oppholdssteder Sikkerhet Assistanse), som hadde sin oppstart i 2005, og tilbyr blant annet informasjon, oppfølging og bosteder til kvinnelige ofre. Redd Barnas HVISK-prosjekt (Hjelp, Vite, Informere, Sikre, Koordinere) har en døgnåpen informasjonstelefon som tilbyr mindreårige ofre for menneskehandel. I 2006 ble KOM (Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel) opprettet som en enhet underlagt Politidirektoratet. Prosjektet arbeider med nasjonal koordinering av beskyttelse og bistand for ofrene, samt kompetanseheving og informasjonsutveksling innenfor temaet menneskehandel.⁶⁰ I tillegg har regjeringen foreslått flere tiltak mot menneskehandel i Regjeringens handlingsplan for 2011-2014.⁶¹

⁵⁸ Ot.prp.nr. 48 (2007-2008)

⁵⁹ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 116

⁶⁰ St.prp.nr 2 (2007-2008)

⁶¹ Justis- og politidepartementet (2010)

Ordlyden i § 202 er videreført i den nye straffeloven av 2005, som per april 2012 ikke er trådt i kraft. Det samme gjelder for § 224, med unntak av medvirkning som rammes i en egen bestemmelse.

Hallikvirksomhet har vært regulert i norsk lov vesentlig lenger enn menneskehandel. Dette har ført til at samfunnet med tiden har fått en oppfatning om hva det innebærer å være en hallik. Halliken er en ”slem” person som utnytter de prostituerte. Dette var også rettstilstanden før 2003. Men selv om en som utnytter en prostituert ikke lenger rammes av hallikparagrafen, er hallikvirksomhet fortsatt straffbart, og blir av de fleste i samfunnet oppfattet som moralsk forkastelig.

2.6 Lite konsekvent regulering

Som historikken viser, har det vært mange omskiftninger med hensyn til straffbarheten av prostitusjon og hallikvirksomhet opp gjennom årene. På den ene siden kan det at man anser prostitusjon for å være et uønsket onde, samtidig som man velger å ikke belegge det med straff, fremstå som en form for dobbeltmoral. Grunnen er at man ser på de prostituerte som svake ofre, og man ønsker derfor å verne dem. På den annen side kan det diskuteres om lovgiver egentlig ønsker å kriminalisere prostitusjon. Dette gjøres ved å kriminalisere bakmennene og kjøperne, slik at selve prostitusjonen rammes indirekte.

3 Straffeloven § 202 – hallikparagrafen

Kapittelet redegjør for innholdet i strl. § 202. Denne bestemmelsen har hatt samme ordlyd siden 2003, men en del eldre rettspraksis har imidlertid fortsatt betydning for tolkningen av bestemmelsen. Strl. § 202 lyder slik:

”Den som

- a) fremmer andres prostitusjon eller
- b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte,

straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.”

Ved lovendringen i 2000 ble formuleringen ”menn som lar seg underholde av kvinner som driver utukt” tatt ut av loven. I dag er bestemmelsen kjønnsnøytral og rammer også de tilfeller der halliken er kvinne og den prostituerte er mann, eller hvor begge parter er av samme kjønn.

3.1 Rettslig plassering

3.1.1 Formål

Strl. § 202 er plassert i kapittel 19 i lovens andre del som omhandler forbrytelser.

Lovgiver har valgt å plassere bestemmelsen her, da hallikvirksomhet anses for å være en grov lovovertrødelse. Den nye straffeloven av 2005 opphever imidlertid skillet mellom forbrytelser og forseelser, men dette vil ikke ha betydning for straffverdigheten.

Bestemmelsene i kapittel 19, ”seksualforbrytelser”, er systematisert slik at det skal være oversiktlig og tilgjengelig, noe som innebærer at de følger overtredelsens grovhet.⁶² Straffebudene som rammer de groveste overtredelsene er plassert først i kapitlet. Interessene som kapittel 19 skal beskytte er til dels forskjellige. Det skal blant annet beskyttes mot seksuelle overgrep og vernes om den personlige integriteten.

Før revisjonen av kapittel 19 i 2000 skulle § 202 beskytte de prostituerte mot utnyttelse av en annen karakter enn seksuelle overgrep, altså andre interesser enn enkeltindividet. Dette gjaldt også for forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år i § 203.⁶³ Forarbeidene nevner her menneskelig og økonomisk utnyttelse. Samtidig skulle bestemmelsen hindre at annen kriminalitet skulle få grobunn, ved at miljøet rundt prostitusjonen ble begrenset.⁶⁴

I dag finnes det ikke lenger et utnyttelseselement i § 202, slik at bestemmelsen tar sikte på å verne andre interesser i dag enn hva den gjorde før endringen i 2003. Paragrafens virkeområde har blitt innsnevret etter vedtagelsen av § 224, og det kan stilles spørsmål om hvorfor lovgiver har beholdt hallikparagrafen. Bestemmelsen rammer medvirkning til prostitusjon som i seg selv ikke er straffbart. Er en bestemmelse om hallikvirksomhet, hvor man ikke har et utnyttelses- eller tvangselement, en måte å kriminalisere prostitusjon ”via bakveien” på? Det har tidligere blitt pekt på at man anser prostitusjon som et onde som er i strid med samfunnsmoralen, og at man ønsker å begrense dette i størst mulig grad. På bakgrunn av dette, kan det diskuteres om lovgivers ønske er å ”snik”-kriminalisere prostitusjon gjennom en bestemmelse om hallikvirksomhet, slik at man kan verne om samfunnsmoralen.

Forarbeidene nevner ikke konkret hva § 202 i dag er ment å beskytte, men at tendensen i utviklingen av kapittel 19 har gått ”i retning av økt vekt på beskyttelse av individet mot overgrep fremfor beskyttelse av samfunnsmoral”.⁶⁵ Dette er i tråd med

⁶² Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 25

⁶³ *ibid.* s. 26

⁶⁴ *ibid.* s. 23-24

⁶⁵ Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) s. 210

skadefølgeprinsippet, som det i stor grad ble redegjort for i forarbeidene til den nye straffeloven av 2005. Prinsippet er et grunnvilkår for å kunne straffe en person, og innebærer at man bare skal straffelegge adferd som medfører skade, enten om dette er på personer eller verdier. Det er som hovedregel ikke ønskelig å ha paternalistiske straffebud, som regulerer adferd som er skadelig for gjerningspersonen selv. Videre er det ikke ønskelig å anvende straff for å verne om religiøse eller moralske normer.⁶⁶ Forarbeidene sier imidlertid at prinsippet ikke er en absolutt regel, og gjør unntak fra dette i visse tilfeller blant annet hvor kontroll- og effektivitetshensyn kommer inn, samt hvor det er tale om forberedelseshandlinger.⁶⁷

Det kan diskuteres om hallikvirksomhet er skadelig for andre personer eller verdier. Lovgiver har valgt å ikke gjøre prostitusjon straffbart, da dette ikke er ansett for å skade andre personer eller verdier. Et spørsmål blir da om frivillig prostitusjon er skadelig for den prostituerte selv? Svaret på dette bekrefter, vil kriminalisering av hallikvirksomhet for dette tilfellet være i tråd med skadefølgeprinsippet, fordi medvirkning til frivillig prostitusjon vil være skadelig for den prostituerte.

3.1.2 Konkurrans

Dersom en handling rammes av flere straffebud, og disse straffebudene verner forskjellige interesser, kan de anvendes i idealkonkurrans. Dette er særlig praktisk ved seksuallovbrudd. Et eksempel på dette kan være hvor halliken voldtar den prostituerte. Også § 60a om virksomhet som ledd i en organisert kriminell gruppe kan anvendes i konkurrans med § 202, noe som var tilfelle i en Høyesterettsdom fra 2006.⁶⁸

⁶⁶ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 84

⁶⁷ *ibid.* s. 85

⁶⁸ Rt. 2006 s. 669

3.2 Å fremme andres prostitusjon

Etter lovendringen i 2003 gjelder bokstav a det å fremme frivillig prostitusjon, mens tvangs- og utnyttelseselementene er flyttet til § 224 som omhandler menneskehandel.⁶⁹ I de tilfeller det skulle vært brukt andre tvangsmidler enn de som er oppramset i § 224 første ledd, vil § 202 likevel kunne anvendes. ”Fremme” skal ikke forstås så snevert at prostitusjonen må være helt frivillig.⁷⁰ I tilfeller hvor det er vanskelig å bevise at det har vært anvendt slike tvangsmidler som nevnt i § 224, kan det også være aktuelt å anvende § 202.

I en dom fra 2006⁷¹, var det på det rene at kvinnene kom frivillig til Norge for å prostituere seg, men det ble ansett å foreligge betydelige elementer av tvang i saken, helt på grensen til frihetsberøvelse. Den tiltalte ble allikevel dømt for organisert hallikvirksomhet etter § 202, jf. § 60a, da det ikke var helt sikkert at de prostituerte hadde blitt utsatt for vold eller trusler. Tvangselementet hadde i denne avgjørelsen kun betydning for utmålingen av straffen. Borgarting lagmannsrett uttalte i en sak om rekruttering av prostituerte at ”de mest straffverdige former for hallikvirksomhet etter straffeloven § 202, vil [...] ligge tett opp til overtredelser av straffeloven § 224.” Videre uttales det at dette særlig vil gjelde den aktive rekrutteringen av prostituerte, men hvor det ”ikke foreligger utnyttelser ved slik adferd som kreves etter § 224.”⁷²

3.2.1 Tradisjonell hallikvirksomhet

Bokstav a rammer det man kan kalle tradisjonell hallikvirksomhet. Å ”fremme” vil si at man bidrar til at en annens prostitusjon kan skje. Det er i utgangspunktet uten betydning hvordan dette gjøres, og det vil til en viss grad avhenge av den konkrete situasjonen hvor mye som kreves i det enkelte tilfellet. I den såkalte ”Skippagurradommen”⁷³ ble to personer dømt for hallikvirksomhet etter den gamle § 206 for å ha invitert og utstedt

⁶⁹ Andenæs (2008) s. 177

⁷⁰ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 97

⁷¹ Rt. 2006 s. 669

⁷² LB-2008-121543-2

⁷³ Rt. 2004 s. 331

garantierklæringer for visum til russiske kvinner, for deretter å gi dem opphold på en campingplass i Norge som de tiltalte selv eide. Det var klart at de tiltalte visste at flesteparten av de russiske kvinnene prostituerte seg på campingplassen, og det var derfor utvilsomt at de fremmet andres utukt. Handlingsalternativet ble videreført ved lovendringen i 2003, og tidligere rettspraksis har derfor fortsatt relevans.

I forarbeidene uttales det at det er likegyldig hvordan man fremmer prostitusjonen, og nevner som eksempel det å ”drive mellommannsvirksomhet eller å organisere sex-klubber hvor de prostituerte deltar frivillig,”⁷⁴ som blant annet var tilfelle i to Høyesterettsdommer fra 1977.⁷⁵ Å transportere den prostituerte samt sørge for at denne har kunder, å være en såkalt ”hjelpende karakter,” faller også inn under begrepet fremmer.⁷⁶ Disse dommene viser at § 202 favner vidt, ved at den også rammer den ”snille” halliken som kun er ute etter å beskytte den prostituerte.

Det foreligger et krav om årsakssammenheng for at en person skal rammes av alternativet ”fremme”. Forbindelsen må ligge i salg av seksuelle tjenester på den ene siden, og medvirkningen til at dette skjer på den andre siden.⁷⁷ Det er imidlertid ikke krav om at årsakssammenhengen er nødvendig. Det er uten betydning om den prostituerte uansett ville ha prostituert seg uten hallikens hjelp, så lenge han har gitt sin assistanse i det enkelte tilfelle.⁷⁸

Forhold som faller utenfor bestemmelsens vilkår om å fremme andres prostitusjon, kan være hvor et par har frivillig seksuell omgang foran en tredjeperson som betaler for å se på omgangen. Dette er begrunnet i at hallikparagrafen kun er ment å ramme bakmennene i prostitusjonsvirksomheten.⁷⁹

⁷⁴ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 97

⁷⁵ Rt. 1977 s. 749 og Rt. 1977 s. 754

⁷⁶ Rt. 1984 s. 1095 på s. 1096

⁷⁷ Andorsen (2004) s. 153

⁷⁸ Rt. 1984 s. 681 på s. 682

⁷⁹ Rt. 1985 s. 202 på s. 206

3.2.2 Nye begreper i loven

3.2.2.1 Prostitusjon

Tidligere var formuleringene ”erhvervsmessig utukt” og ”utukt som erverv” brukt i loven. Legaldefinisjonen av prostitusjon i tredje ledd erstattet disse formuleringene ved lovendringen i 2000. Innføringen av definisjonen i § 202 kom som et resultat av en språklig modernisering av lovens kapittel 19, samt at det skulle presiseres at det var tale om kjøp og salg av seksuelle tjenester.⁸⁰ Det var ikke meningen å kriminalisere prostitusjon som sådan.⁸¹ Begrepet prostitusjon omfatter både seksuell omgang og seksuell handling, og kun ett av tilfellene er tilstrekkelig. Begrepet er også kjønnsnøytralt, slik at det ikke spiller noen rolle om verken den prostituerte eller kunden er kvinne eller mann.⁸²

3.2.2.2 Seksuell omgang

Det fremgår av forarbeidene at seksuell omgang skal forstås likt som ”utuktig omgang”, slik at tidligere rettspraksis fortsatt er relevant.⁸³ Utuktsbegrepet var en rettslig standard, som måtte ses i lys av samfunnsutviklingen, hvor generelle samfunnsmessige hensyn ble lagt til grunn.⁸⁴ Med ”seksuell omgang” menes i dag for det første samleie, samt forhold som kan likestilles med samleie. Straffeloven § 206 definerer samleie på følgende måte:

”Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Ved handlinger som nevnt i § 195 likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper.”

⁸⁰ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 119

⁸¹ *ibid.* s. 113

⁸² *ibid.* s. 165

⁸³ *ibid.* s. 21

⁸⁴ Rt. 1977 s. 749 på s. 752

Videre omfattes blant annet ”berøring mellom nakne kjønnsdeler, ... at en mann fører sitt blottede lem mellom kvinnens lår” eller at han ”utfører samleiebevegelser mot kvinnens mage eller seteparti” av begrepet seksuell omgang. Etter som prostitusjonsbegrepet nå er blitt kjønnsnøytralt, må det antas at dette også gjelder der begge parter er av samme kjønn⁸⁵. Masturbasjon, enten dette er ensidig eller gjensidig, samt slikking og suging av kjønnsorganer omfattes også av seksuell omgang.⁸⁶

3.2.2.3 Seksuell handling

Nedad avgrenses seksuell omgang mot seksuell handling. Seksuell handling tilsvarer ”utugtig handling”, som ble brukt i den eldre loven, og som blant annet innebærer beføling av bryster eller kjønnsorganer. I de tilfeller befølingen har en viss intensitet, vil man være over i masturbasjon.⁸⁷ Nedad vil seksuell handling avgrenses mot seksuell adferd, som for eksempel kan være blotting og støtende bevegelser.

3.2.3 Vederlag og omfang

Loven oppstiller vilkåret om at den seksuelle omgangen eller handlingen må skje mot et vederlag. Vederlaget trenger ikke bestå av penger. Det kan også være ytt vederlag i andre former, slik som alkohol, narkotika eller andre motytelser eller tjenester, og dette anses som like straffverdig.⁸⁸ Det er heller ikke noe krav om at prostitusjonen er eneste inntektskilde.⁸⁹

Videre er det ikke noe krav om at man må drive omfattende hallikvirksomhet. Det er tilstrekkelig at man har fremmet prostitusjonen kun én gang. En slik innskrenkende tolkning av loven vil kunne gi uheldige resultater. Flertallet, tre dommere, i ”Skippagurradommen” mente at ”erverv” og ”ervervsmessig” etter den gamle § 206 var

⁸⁵ Matningsdal (2011) note 1547

⁸⁶ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 29

⁸⁷ *ibid.* s. 20

⁸⁸ *ibid.* s. 165

⁸⁹ Kippe (2005) s. 170

det samme som inntektsgivende arbeid, men at det ikke kunne stilles noe krav til omfanget. Det ble vist til at resultatet etter en innskrenkede tolkning ville bli at ”en person som fremmet en enkelt kvinnes prostitusjon over en viss tidsperiode kunne straffes, mens den som tok imot et betydelig antall utenlandske kvinner som hver for seg prostituerte seg en enkelt weekend [...] ikke kunne straffes”.⁹⁰ Mindretallet, to dommere, mente derimot at prostitusjonen måtte utøves med en ”viss regelmessighet”.⁹¹ I dag synes det klart at første ledd rammer det å fremme prostitusjon i ett enkelt tilfelle.⁹²

Flere ytelser til samme person over lengre tid kan også falle inn under definisjonen, men her må det trekkes en grense mot mer vanlige parforhold.⁹³ Vurderingstemaet blir om det er ”tale om kjøp og salg av seksuelle tjenester”⁹⁴

3.2.4 Skyldkravet

Skyldkravet etter § 202 første ledd bokstav a, ”fremme andres prostitusjon”, er forsett, som også er hovedregelen etter loven, jf. strl. § 40.

I ”Skippagurradommen”⁹⁵ var det spørsmål om det var et krav til en konkretisering av forsettet, altså om det var nødvendig at utleierne kunne identifisere de av kvinnene som prostituerte seg. Flertallet, tre dommere, mente at lovens ordlyd ikke ga grunnlag for et slikt krav, og at straffetrusselen i slike tilfeller ville bli illusorisk. Flertallet kom til at det derfor var uten betydning for forsettet om de tiltalte kunne identifisere de prostituerte. Mindretallet, to dommere, mente at det ikke kunne foreligge et slikt krav så lenge en ”vesentlig del”⁹⁶ av kvinnene prostituerte seg regelmessig.

⁹⁰ Rt. 2004 s. 331 avsnitt 39

⁹¹ *ibid.* avsnitt 61

⁹² Andorsen (2004) s. 148

⁹³ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 120

⁹⁴ Matningsdal (2011) note 1654

⁹⁵ Rt. 2004 s. 331

⁹⁶ *ibid.* avsnitt 62

3.3 Utleie av lokaler

Alternativet om utleie av lokaler til prostitusjon ble innført ved lov 7. april 1995 nr. 15. Dette var også straffbart før 1995, men kun dersom overtredelsen var utøvd med forsett. Utleien ble ansett som å fremme en annens prostitusjon, og ble derfor rammet av første ledd bokstav a. Utvidelsen i bokstav b innebærer at også grov uaktsom overtredelse rammes av straffebudet. Dette var først og fremst begrunnet i hensynet til effektivitet, da forsett kunne være vanskelig å bevise. Innføringen var ikke kun ment som en ”nykriminalisering”.⁹⁷

Spørsmålet om bestemmelsen omfatter all utleie av lokaler som brukes til prostitusjon, og ikke bare lokaler som leies ut med det formål å drive bordellvirksomhet, ble drøftet av Høyesterett i 2006.⁹⁸ Eieren var blitt gjort kjent med at utleie av rom til prostitusjonsvirksomhet var straffbart, men unnlot å gjøre noe som avverget dette. Høyesterett kom til at utleievirksomheten klart ble rammet av bestemmelsen, da skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, og at det derfor må være meningen at all utleie skal rammes.

Dersom en utleier er bundet av en husleiekontrakt, og denne ikke er oppsigelig verken etter avtalen eller husleieloven, vil han ikke kunne straffes etter bestemmelsen, selv om han har kunnskap om at lokalene blir brukt til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte. På den annen side kan han straffes dersom han har mulighet til å si opp leieavtalen, men velger å ikke gjøre dette.⁹⁹

3.4 Annonseringsforbudet

Ved lovrevisjonen i 2000 ble strl. § 378 opphevet fordi den ikke lenger hadde noen praktisk betydning, men deler av dens innhold ble videreført til § 202. Annet ledd

⁹⁷ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 212

⁹⁸ Rt. 2006 s. 1685

⁹⁹ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 122

omhandler offentlig formidling av seksuelle tjenester. Det er både halliken som tilbyr tjenester fra en prostituert, kunden som etterspør tjenester og den prostituerte selv som tilbyr egne tjenester som kan rammes av bestemmelsen.¹⁰⁰ Grunnen til at man beholdt kriminaliseringen av en slik type annonsering var hensynet til det offentlige rom, og som kan tenkes å virke støtende på andre. Det er ikke nærmere forklart i forarbeidene hva som menes med hensynet til det offentlige rom. Det kan diskuteres om det her siktes til en form for samfunnsmoral. I tillegg var det ønskelig å redusere omfanget av prostitusjon uten at man rammet ”selve salget av seksuelle tjenester”.¹⁰¹

3.4.1 Vilkår om utvetydighet

Det er kun den utvetydige formidlingen som rammes av annet ledd. Forarbeidene begrunner dette med at det hovedsakelig er denne måten å formidle på som ”virker støtende på ufrivillige lesere, lyttere eller seere”, og vises også her til hensynet til beskyttelsen av det offentlige rom,¹⁰² samt håndhevingshensyn.¹⁰³ Den som utgir en trykt skrift eller i overvær av et større antall personer blir iaktatt på et offentlig sted, anses for å ha forøvet en handling offentlig etter den alminnelige bestemmelsen i strl. § 7 nr. 2.

I en Høyesterettsdom fra 2011,¹⁰⁴ som omhandlet ubestridt tvetydig publisering av annonser for seksuelle tjenester, ble tre personer frikjent for hallikvirksomhet. Tiltalen gikk her ut på overtredelse av paragrafens første ledd bokstav a om å ”fremme” prostitusjon. Høyesterett mente her at den tvetydige annonseringen ikke kunne rammes av det strengere alternativet i første ledd, fordi dette ikke ville gi mening ettersom det er krav om utvetydig annonsering i annet ledd.

¹⁰⁰ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 164-165

¹⁰¹ *ibid.* s. 125

¹⁰² *ibid.* s. 125

¹⁰³ NOU 1997:23 s. 102

¹⁰⁴ Rt. 2011 s. 1355

”Kunngjøring” er ment å dekke annonsering i medier som aviser, internett, blader og lignende, men ikke ordinær gateprostitusjon, selv om ordlyden tilsier det.¹⁰⁵ Det var uaktuelt å kriminalisere prostitusjon ved lovrevisjonen i 2000,¹⁰⁶ og det er derfor antatt i teorien at bestemmelsen må tolkes innskrenkende.¹⁰⁷

3.5 Medvirkning

Paragraf 202 inneholder ikke noe medvirkningstillegg, og den generelle medvirkningsbestemmelsen i § 205 kommer derfor til anvendelse ved medvirkning til hallikvirksomhet. Det kan imidlertid diskuteres om hvorvidt denne er anvendbar i praksis, da hallikvirksomhet i seg selv er en form for medvirkning til prostitusjon. I tilfeller hvor § 205 blir anvendt sammen med § 202, vil man i realiteten stå overfor en person som er medvirker til medvirkning til prostitusjon. Dette har i juridisk teori blitt kalt ”ekstensivt gjerningsbegrep”, og innebærer at det ”prinsipielt og systematisk ikke er noen forskjell mellom hovedmannen og medvirkeren.”¹⁰⁸ Paragraf 205 kan tenkes anvendt i tilfeller hvor årsakssammenhengen i § 202 første ledd bokstav a, ”fremmer andres prostitusjon”, blir så fjern og indirekte, men hvor det allikevel foreligger forsett med hensyn til prostitusjonen.

Etter ordlyden i § 202 annet ledd kan en som står for trykkingen av en annonse i en avis, straffes for medvirkning til formidlingen. Her kan det også bli aktuelt med foretaksstraff etter strl. §§ 48a og 48b.¹⁰⁹ Høyesterett har imidlertid uttalt at det må noe mer til for at en som utelukkende tar inn annonser som utvetydig averterer prostitusjon skal rammes av § 202. ”Tilleggsaktivitetene” behøver ikke være omfattende, slik at korrekturlesing og veiledning med hensyn til grafisk utforming er nok for domfellelse.¹¹⁰

¹⁰⁵ Matningsdal (2011) note 1653

¹⁰⁶ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 113

¹⁰⁷ Matningsdal (2011) note 1653

¹⁰⁸ Andorsen (2004) s. 158

¹⁰⁹ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 164-165

¹¹⁰ Rt. 2011 s. 1355

3.6 Straff

Strafferammene i straffeloven kapittel 19 er vide, noe som generelt er en tradisjon for straffebud i norsk rett. Lovgiver har gitt domstolene en stor grad av frihet til å gi en passende straff i det enkelte tilfelle, særlig fordi straffverdigheten av forskjellige overtredelser av samme straffebud kan variere i stor grad. Straffebudene er ment å skulle omfatte alt fra de grove til de mindre grove overtredelsene. Hvert tilfelle må vurderes konkret, og det må tas hensyn til formildende og skjerpene omstendigheter. Straffelovens alminnelige del supplerer bestemmelsene i kapitlet om seksuallovbrudd, som blant annet § 60a om organisert kriminalitet.¹¹¹

I de senere årene har det vært omfattende diskusjoner om straffenivåene for seksualforbrytelser bør heves, og lovgiver har derfor i forarbeidene til den nye straffeloven av 2005 signalisert et strengere straffenivå ved alvorlige seksualforbrytelser.¹¹² Høyesterett har uttalt at det riktige må være å ”ta utgangspunkt i dagens straffenivå, slik det kommer til uttrykk i rettspraksis fra de senere år”, men at det er ”tale om et nivå som skrittvis har beveget seg i retning av strengere straff” og at ”denne utviklingen bør fortsette”.¹¹³

Straffen for å fremme prostitusjon og leie ut lokaler til prostitusjon etter første ledd er bøter eller fengsel inntil 5 år. Strafferammen på 5 år ble videreført ved endringen i 2003. Dersom en person i driver med omfattende utleie av lokaler til prostitusjonsvirksomhet eller fremmer andres prostitusjon i stor skala, skal det reageres med en streng straff. Et mer alvorlig tilfelle av hallikvirksomhet skal derimot rammes av § 224.¹¹⁴

¹¹¹ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 26

¹¹² Ot.prp.nr. 90 (2003-2004)

¹¹³ Rt. 2009 s. 1412 avsnitt 34

¹¹⁴ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 67

Etter annet ledd straffes annonsering for prostitusjon med bøter eller fengsel inntil 6 måneder. Strafferammen ble skjerpet fra 3 til 6 måneder ved revisjonen i 2000, som ble ansett for å dekke overtredelsens straffverdighet.¹¹⁵

Annet ledd har en lavere strafferamme enn første ledd. Dette kan blant annet begrunnes i at overtredelser etter første ledd anses mer straffverdig enn overtredelser etter annet ledd, og at annonsering tidligere var regulert som en forseelse i strl. § 378.

Et moment domstolene gjennomgående legger betydelig vekt på ved straffutmålingen, er general- eller allmennpreventive hensyn. Dette er blant annet begrunnet i overtredelsens art, og at prostitusjon og hallikvirksomhet ofte skjer i forbindelse med andre typer kriminalitet.¹¹⁶ Den allmennpreventive virkningen oppnås når ”borgerne på grunn av dette budskap avholder seg fra de forbudte handlinger”.¹¹⁷ Hensynet gjelder særlig ”når forbrytelsen er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe”¹¹⁸, jf. strl. § 60a. Strafferammene økes i disse tilfellene til det dobbelte, 10 år.

Hallikvirksomhet straffes normalt med ubetinget fengsel. Men ettersom hallikparagrafen rammer overtredelser av forskjellig karakter, har også personer blitt dømt til betinget fengsel i tilfeller hvor overtredelsen lå i bestemmelsens nedre sjikt. Dette var tilfelle i to Høyesterettsdommer fra 1984¹¹⁹, hvor personene ble dømt til henholdsvis åtte og syv måneders betinget fengsel etter den gamle hallikparagrafen, § 206. I de senere årene har ingen personer blitt dømt til betinget fengsel, noe som kan bety at domstolene anser alle former for hallikvirksomhet som grove overtredelser det skal reageres strengt mot.

¹¹⁵ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 125

¹¹⁶ Rt. 2006 s. 1685 avsnitt 16

¹¹⁷ Andenæs (2004) s. 81-82

¹¹⁸ Rt. 2006 s. 669 avsnitt 14

¹¹⁹ Rt. 1984 s. 681 og Rt. 1984 s. 1095

4 Straffeloven § 224 – menneskehandelparagrafen

Kapittelet gir en redegjørelse for innholdet i § 224. Bestemmelsen har hatt den samme ordlyden siden 2003, med unntak av reguleringen av tvangstjenester, herunder tigging, samt aktsomhetsnormen i tredje ledd. Dette kom inn i loven etter en endring i 2006.¹²⁰ Strl. § 224 lyder slik:

”Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig adferd utnytter en person til

- a) prostitusjon eller andre seksuelle formål
- b) tvangsarbeid eller tvangstjenester, herunder tigging,
- c) krigstjeneste i fremmed land eller
- d) fjerning av vedkommendes organer,

eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som

- a) legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,
- b) på annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen, eller
- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller annen fordel.

Den som begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt. Villfarelse om alder utelukker ikke straffskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.

¹²⁰ Ot.prp.nr. 50 (2005-2006)

Grov menneskehandel straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen, var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang eller om handlingen ga betydelig utbytte. Villfarelse om alder er uten betydning, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.”

4.1 Rettslig plassering

4.1.1 Formål

Bestemmelsen om menneskehandel i strl. § 224 ble tatt inn i loven som en følge av ratifisering av Palermo-protokollen, slik dette er beskrevet under kapittel 2.4. Denne protokollen har til formål å ”forebygge og bekjempe nasjonal og internasjonal menneskehandel, å beskytte og hjelpe ofre for menneskehandel, å sikre effektiv strafforfølgning av bakmennene, og å fremme internasjonalt samarbeid for å oppnå de nevnte målene.”¹²¹

Strl. § 224 er plassert i lovens andre del som omhandler forbrytelser. Menneskehandel anses for å være en grov og alvorlig lovovertrødelse. Dette følger også ved at bestemmelsen kom inn i loven som følge av ratifisering av De forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet. Hovedformålet for vedtagelsen av § 224 i 2003 var, i tillegg til å oppfylle konvensjonsforpliktelsene, at man effektivt skulle bekjempe organisert kriminalitet.¹²²

Bestemmelsen er plassert i kapittel 21, ”Forbrydelser mod den personlige Frihed”, da den krever visse tvangs- eller misbruksmetoder for å utnytte en annen person.¹²³

Lovgiver vil først og fremst beskytte retten til å treffe frie valg. Forarbeidene gir uttrykk for alvorlighetsgraden ved å uttale at ”handel med mennesker er en kynisk utnyttelse av fattigdomsskapt sårbarhet som i første rekke rammer kvinner og barn” og holder fast

¹²¹ St.prp.nr. 2 (2007-2008) s. 1

¹²² Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 5

¹²³ Andenæs (2008) s. 179

ved at ”vi her snakker om en alvorlig form for profittmotivert og organisert kriminalitet som truer de mest grunnleggende prinsipper om menneskets verdi”.¹²⁴ Lovgivningen og dens konvensjonsrettslige bakgrunn gir uttrykk for at det er en viktig samfunnsoppgave at man bekjemper menneskehandel.¹²⁵

Første ledd retter seg mot den som direkte står for menneskehandelen, som er kjernen i straffebudet, ved at man utnytter noen eller forleder noen til å la seg utnytte til formålene som er opplistet i bokstav a til d.¹²⁶ Annet ledd rammer bakmennene. Her er formålet å ramme bakmannsapparatet som muliggjør utnytting etter første ledd, slik Norge er forpliktet til etter ratifiseringen av Palermo-protokollen. Etter strl. § 12 nr. 3 og 4 rammer bestemmelsen norske statsborgere som begår handlinger i utlandet, samt handlinger begått av utlendinger i utlandet.

Paragraf 224 må tolkes i samsvar med definisjonene i Palermo-protokollen, da dette var utgangspunktet for utformingen av straffebudet. Det var imidlertid viktig at man tilpasset ordlyden til norske lovgivningstradisjoner,¹²⁷ og man må derfor være varsom med tolke ordlyden bokstavelig til ugunst for den tiltalte dersom ikke ”tolkningen har støtte også i andre tungtveiende rettskildefaktorer.”¹²⁸

4.1.2 Forholdet til internasjonale menneskerettigheter

Menneskehandel strider mot grunnleggende menneskerettigheter, og er regulert blant annet i EMK artikkel 3 som skal verne borgerne mot ”umenneskelig eller nedverdiggende behandling”, EMK artikkel 4 som setter forbud mot slaveri og tvangsarbeid, samt De forente nasjoners konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 8. Konvensjonene gjelder som norsk rett etter lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) § 2, og som lex

¹²⁴ Innst.O.nr.118 (2002-2003) s. 9

¹²⁵ Rt. 2006 s. 111 avsnitt 45

¹²⁶ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 97

¹²⁷ ibid. s. 63

¹²⁸ Rt. 2011 s. 1127 avsnitt 19

superior ved motstrid med norsk lov etter samme lovs § 3. Forbudet mot slaveri er også ansett for å være folkerettslig sedvanerett, og at dette er en ufravikelig regel.¹²⁹

4.1.3 Konkurrens

Dersom en handling rammes av flere straffebud, og disse straffebudene verner forskjellige interesser, kan de anvendes i idealkonkurrens. Dette er særlig aktuelt med hensyn til § 60a om virksomhet som ledd i en organisert kriminell gruppe, som var tilfelle i en Høyesterettsdom fra 2006.¹³⁰

4.1.4 Forholdet til menneskesmugling

En viktig grensedrøgning er forskjellen mellom menneskehandel og menneskesmugling. Begge deler er straffbare, men de to regelsettene har forskjellige formål. Menneskehandel er omhandlet i straffeloven, mens bestemmelsen om menneskesmugling er plassert i utlendingsloven. Formålet med menneskesmugling er å frakte personer ulovlig over landegrensene. Dette innebærer et brudd på suvereniteten til en stat med hensyn til denne stats innvandringsregulering. Dette skiller seg fra menneskehandel som ikke nødvendigvis trenger å være grenseoverskridende. Her er formålet å utnytte personer.¹³¹ Utnyttelse av personer vil være et brudd på integritet og frihet. Ved grenseoverskridende menneskehandel vil intensjonen som regel være utnyttelse etter at et lands grenser er passert. Menneskehandel og menneskesmugling kan imidlertid skje samtidig, for eksempel ved at en person smugles ulovlig fra et land til et annet for så å drive prostitusjonsvirksomhet i destinasjonslandet.

¹²⁹ Høstmølingen (2003) s. 153

¹³⁰ Rt. 2006 s. 111

¹³¹ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 55

4.2 Handlingsalternativene i første ledd

4.2.1 Utnytte en person

Palermo-protokollen rammer kun bakmennene i menneskehandelen, men § 224 går lenger enn dette, ved at også den som står for selve utnyttelsen rammes. Å ”utnytte” en person til prostitusjon var frem til 2003 regulert av § 202 om hallikvirksomhet.

Utnyttelse av en person innebærer å ”bruke vedkommende for å oppnå en fordel for seg selv”.¹³² Dette kan først og fremst bestå i en økonomisk fordel, enten direkte eller indirekte. Det kan også være tale om andre fordeler, slik som gjentjenester eller å oppnå en høyere status i et miljø. Videre kan en fordel bestå i å oppnå nytelse ved å ”se eller høre på at andre har seksuell omgang”¹³³, slik saksforholdet var i en dom fra Borgarting lagmannsrett.¹³⁴

Det er klart at den som står for selve utnyttelsen, tilbydersiden, rammes av alternativet. Spørsmålet om mottakersiden også rammes, har vært oppe for domstolene tre ganger siden høsten 2011.

I den første dommen, som ble avsagt av Høyesterett i september 2011,¹³⁵ hadde en mann reist til et fotostudio i Ukraina. Der hadde han betalt for å ta bilder til eget bruk av fire mindreårige jenter, som hadde blitt stilt til disposisjon for ham av deres foresatte. Spørsmålet var her om ”mottak av enkeltstående seksuelle tjenester fra et offer for menneskehandel”¹³⁶ rammes av § 224. Høyesterett kom frem til at dette klart ikke er tilfelle, fordi gjerningspersonen i egenskap av å være mottaker, benytter offeret til egne seksuelle formål. Det sentrale er at den ordinære mottaker eller kjøper av enkeltstående handlinger ikke oppnår den type fordel som er beskrevet i forarbeidene.¹³⁷ Mottakeren

¹³² Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 97

¹³³ LB-2010-136899

¹³⁴ *ibid.*

¹³⁵ Rt. 2011 s. 1127

¹³⁶ *ibid.* avsnitt 17

¹³⁷ *ibid.* avsnitt 21

kan imidlertid tenkes å rammes av andre straffebud, for eksempel § 202a om sex-kjøp. Her er strafferammen bøter eller fengsel inntil 6 måneder, og inntil 1 år i særlige tilfeller, noe som er vesentlig lavere enn i § 224. Dersom mottakeren i et § 202a-tilfelle er klar over at personen som utfører den seksuelle handlingen fra før av er et offer for menneskehandel, vil dette være et straffeskjerpene moment.¹³⁸ Høyesterett gikk ikke inn på om omfattende kjøp eller mottak av seksuelle tjenester rammes av § 224.

I november 2011 avsa Borgarting lagmannsrett¹³⁹ en dom hvor tilbyderen og mottakeren var den samme personen. En mann hadde her utnyttet to kenyanske kvinner til seksuelle formål. Dette besto i at han videreformidlet dem til andre, slik at han kunne se og høre på når disse hadde seksuell omgang, og at han selv hadde seksuell omgang med kvinnene. I det første tilfellet ble han ansett for å ha en formidlingsfunksjon som rammes av § 224. Fordelen han oppnådde var egen nytelse. Selv om mannens egen seksuelle omgang med kvinnene ikke var enkeltstående handlinger, mente flertallet på fire dommere at denne ikke kunne rammes av bestemmelsen, da han for disse tilfellene hadde en mottakerfunksjon. Mindretallet, en dommer, mente at den tiltalte skulle frifinnes i det hele.

Oslo tingrett avsa i februar 2012¹⁴⁰ ytterligere en dom som omhandlet spørsmålet om mottakerne av seksuelle handlinger fra ofre for menneskehandel rammes av § 224. Saken gjald to filippinske au-pairer som ble brakt til Norge av et norsk samboerpar. Au-pairene bodde hos paret som jevnlig utnyttet dem seksuelt. Det var her tale om såkalt ”egenhandel” – det var kun de tiltalte som stod for den seksuelle utnyttelsen. Retten viste til forarbeidene med hensyn til at § 224 ikke er ment å ramme sex-kjøp, men at ”egenhandel” faller inn under Palermo-protokollens ordlyd. Tingretten skilte sin sak fra dommen i Høyesterett¹⁴¹ på to måter. For det første gjaldt saken i tingretten mottak av flere seksuelle tjenester. For det andre ble de tiltalte også ansett for å tilhøre tilbydersiden, idet de tilbød ofrene til seg selv for utnyttelse til seksuelle formål.

¹³⁸ Rt. 2011 s. 1127 avsnitt 23

¹³⁹ LB-2010-136899

¹⁴⁰ 11-068460MED-OTIR/06

¹⁴¹ Rt. 2011 s. 1127

Tilbyder og mottaker var en og samme person. At mottakeren i disse tilfellene rammes av § 224 var dessuten lovteknisk mest hensiktsmessig, da rollene ikke er enkle å skille fra hverandre. Når det gjaldt lagmannsrettens dom,¹⁴² hadde saksforholdet sterke likhetstrekk, men tingretten mente at lagmannsretten hadde forstått Høyesterett feil. Tingretten kom til at ”egenhandelen” lå trygt innenfor bestemmelsens ordlyd og at straffebehovet åpenbart var til stede. Det kan virke som om tingretten her kommer til at ”egenhandel” bør være straffbart delvis etter en moralsk vurdering, noe som kan komme i strid med legalitetsprinsippet i grl. § 96 og EMK artikkel 7 (1). Dommen er anket til Borgarting lagmannsrett.

4.2.1.1 Debt bondage

Et offer for menneskehandel kan opparbeide seg gjeld til sine bakmenn. Dette består ofte i at den prostituerte må betale tilbake kostnader i forbindelse med reisen til destinasjonslandet, slik som dokumentutgifter og flybilletter, men også husleie, samt andre utgifter bakmennene har hatt. Gjelden er som regel høy, og det påløper ofte urimelige høye renter på disse ”lånene”. Den prostituert vil med dette bli bundet av gjelden i lang tid, og mesteparten av hennes inntjening på prostitusjonen går til bakmennene. Fenomenet kalles ”debt bondage” eller ”peonage” på engelsk, og er en måte for bakmennene å utøve kontroll over sine ofre på.¹⁴³

4.2.1.2 Samtykke

Palermo-protokollen artikkel 3 bokstav b slår fast at samtykke fra offeret ikke skal ha betydning for straffbarheten, forutsatt at et av tvangsmidlene i samme artikkels bokstav a har blitt brukt. En regulering av et samtykkes betydning er ikke tatt inn i § 224, da dette ikke ble ansett som nødvendig. Lovteksten inneholder en oversikt over de tvangsmidler som kan brukes for å føre noen inn i en rolle som offer for menneskehandel, og om det er gitt samtykke må derfor være en del av vurderingen om

¹⁴² LB-2010-136899

¹⁴³ Reetablering Oppholdssteder Sikkerhet Assistanse (2012)

straffebudet er overtrådt.¹⁴⁴ Retten til det frie valg er ett retts gode som lovgiver vil beskytte, noe som gjenspeiler seg i overskriften ”forbrytelse mot den personlige frihet”, til kapittelet hvor § 224 er plassert.

Spørsmålet om betydningen av et samtykke når det forelå utnyttelse av en sårbar situasjon, ble diskutert av Høyesterett i 2006. At et tvungent samtykke ikke vil være straffriende ”er i tråd med hva man i alle tilfelle måtte legge til grunn i fravær av en uttrykkelig regel om samtykkets betydning”.¹⁴⁵ En ny dom fra Oslo tingrett sier videre at en ”avtale” om seksuelt samkvem ikke kan anses som straffriende, dersom den ene parten samtykker eller unnlater å motsette seg samkvemmet på grunnlag av frykt for represalier.¹⁴⁶

4.2.2 Forlede en person

I tillegg til handlingsalternativet ”utnytte”, oppstiller § 224 første ledd et selvstendig alternativ om at den som ”forleder” en person til visse formål, kan straffes for menneskehandel. Å forlede en person til prostitusjon var frem til 2003 regulert av § 202 om hallikvirksomhet. Bakgrunnen for at lovgiver inntok ”forleder” som et alternativ i § 224, var at man også ville ramme de bakmenn som står for forledelsen, men som ikke kan gjøres ansvarlig for utnyttelsen.¹⁴⁷

Forlede vil si å påvirke noen psykisk, slik at den som er offer for forledelsen ”blir ført bak lyset, lurt eller overtalt til å være med på noe som han eller hun ellers ikke ville ha blitt med på.”¹⁴⁸

Selv om forlede anses som et selvstendig straffalternativ, er det tilfeller hvor forlede og utnytte kan gli over i hverandre. Den som forleder en person inn i en situasjon kan

¹⁴⁴ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 64

¹⁴⁵ Rt. 2006 s. 111 avsnitt 23

¹⁴⁶ 11-068460MED-OTIR/06

¹⁴⁷ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 61

¹⁴⁸ *ibid.* s. 97

deretter selv stå for utnyttelsen av vedkommende.¹⁴⁹ Dette kan for eksempel skje ved at man først gir lovnader om arbeid, men offeret ender opp med å bli presset ut i prostitusjon.

For at forledelsen skal rammes av § 224, må den ha skjedd i kombinasjon med ett eller flere tvangsmidler som nevnt i første ledd.¹⁵⁰ Spørsmålet om denne kombinasjonen er anvendelig i praksis, har blitt behandlet av Høyesterett.¹⁵¹ Her ble det uttalt at alternativet forlede ikke direkte kan knyttes til de tvangsmidlene, noe som ble begrunnet i bestemmelsens ordlyd, men at dette måtte knyttes til ”den situasjon at fornærmede blir utnyttet.”¹⁵² Det forutsettes at det den fornærmede må forledes til, er ”å la seg bruke.”¹⁵³ Forledelsen skal gi en følelse av at man er med frivillig.¹⁵⁴ Det kan derfor virke vanskelig å forlede noen ved for eksempel vold eller trusler. Opprettholdes forledelsen dersom man blir slått eller truet? Høyesterett konkluderer med at forledelsesalternativet i praksis ikke får selvstendig betydning, og at det er klart at tvangsmidlene vold, trusler og sårbar situasjon ikke kan brukes i kombinasjon med handlingsalternativet forlede. Videre kommer Høyesterett til at heller ikke utilbørlig adferd er anvendbart i kombinasjon med forlede. Forledelse inneholder allerede et element av utilbørlig adferd.¹⁵⁵ Av dette kan det utledes at kun alternativet forlede i kombinasjon med tvangsmidlene i første ledd ikke er anvendbart i praksis, men i de tilfeller hvor forledelsen glir over i utnyttelse, må tvangsmidlene være anvendt for at en person skal kunne rammes av § 224.

4.2.3 Skyldkrav

Skyldkravet etter § 224 er forsett, som er hovedregelen etter loven, jf. strl. § 40.

¹⁴⁹ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 97

¹⁵⁰ *ibid.* s. 97

¹⁵¹ Rt. 2009 s. 911

¹⁵² *ibid.* avsnitt 12

¹⁵³ *ibid.* avsnitt 12

¹⁵⁴ *ibid.* avsnitt 23

¹⁵⁵ *ibid.* avsnitt 28

4.3 Tvangsmidlene

Tvangsmidlene er listet opp i § 224 første ledd. Bakgrunnen for dette er at begrepet ”utnytte” ble ansett for å være for vidt, og at en opplisting av midlene i bestemmelsen ville bidra til å ”konkretisere[...] innholdet i gjerningsbeskrivelsen”.¹⁵⁶

4.3.1 Vold og trusler

Det er forutsatt i forarbeidene at vold og trusler skal forstås på samme måte som i strl. §§ 228 og 227.¹⁵⁷ Begrepene har lenge vært en del av norsk straffelov, og er godt innarbeidet. Med vold menes at man har utøvd en kraftanvendelse mot en annen persons legeme. Dette kan blant annet innebære å slå, sparke, klype eller lugge en annen person.¹⁵⁸ Med trusler menes slike ytringer eller handlinger som kan fremkalle alvorlig frykt. Paragraf 224 konsumerer trusler etter § 227 og vold etter § 228. Går volden imidlertid ut over dette, kan man i tillegg straffes for legemsbeskadigelse etter § 229.

4.3.2 Misbruk av sårbar situasjon

Dersom personen som blir utnyttet i realiteten ikke har noen reelle valgmuligheter, bortsett fra å underkaste seg bakmannen, anses dette for å være misbruk av sårbar situasjon. Eksempler på dette kan være ved fattigdom, avhengighetsforhold, at personen er rusmisbruker eller at man står i fare for å miste sine barn.¹⁵⁹

Høyesterett har kommet til at det kan foreligge en sårbar situasjon etter en samlet vurdering av en rekke forhold. Momenter kan blant annet være hvordan offerets livssituasjon var før utnyttelsen, og hvordan omstendighetene er etter at offeret har

¹⁵⁶ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 64

¹⁵⁷ *ibid.* s. 97

¹⁵⁸ Matningsdal (2011) note 1822

¹⁵⁹ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 97

kommet i en situasjon hvor hun blir utnyttet,¹⁶⁰ for eksempel om offeret føler seg avhengig av bakmannen. Det er uten betydning om offeret er utsatt for press eller manipulasjon. Det sentrale er om offeret har reelle valgmuligheter. Videre er det uten betydning om offeret velger å gå ut av prostitusjonsvirksomheten, ”for deretter å vende tilbake på samme grunnlag som tidligere, eventuelt ved at dette skjer flere ganger.”¹⁶¹

I juridisk litteratur er det antatt at den nedre grense for å rammes av alternativet ”utnytte en sårbar situasjon” også omfatter halliken som verken anvender tvang eller vold overfor den prostituerte. Det er imidlertid pekt på at dette antagelig i hovedsak gjelder utenlandske kvinner.¹⁶² Personer fra land som ikke har en like god levestandard som Norge, kan i flere tilfeller tenkes å være i sårbare situasjoner. Det kan for eksempel være fattigdom, mangel på utdanning eller frykt for å skuffe ens foreldre.

4.3.3 Annen utilbørlig adferd

Forarbeidene nevner at det å lage falske ekteskapsannonser for å lure en person inn i prostitusjon kan være et eksempel på utilbørlig adferd. Også hvor den prostituerte er i et såkalt ”debt bondage”-forhold til bakmannen, faller inn under måter man kan utnytte noen ved utilbørlig adferd.¹⁶³

4.4 Formålet for menneskehandelen – prostitusjon eller andre seksuelle formål

Prostitusjon er definert i § 202 tredje ledd, og skal forstås på samme måte i § 224 første ledd bokstav a.¹⁶⁴ Dersom det ikke er tale om den seksuelle handlingen i seg selv, men at man utnytter en person til å utføre seksuelle handlinger, kan dette rammes av alternativet ”andre seksuelle formål”. Forarbeidene nevner her formidling av barn til

¹⁶⁰ Rt. 2006 s. 111 avsnitt 16

¹⁶¹ *ibid.* avsnitt 17

¹⁶² Strandbakken (2009) s. 363

¹⁶³ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 97-98

¹⁶⁴ *ibid.* s. 65

pedofile nettverk, og formidling av kvinner som har barn til ekteskap hvor gjerningsmannen er kjent med at ”utnyttelse av barnet er det egentlige formålet med ekteskapet”.¹⁶⁵

4.5 Medvirkning

Medvirkning til menneskehandel er uttrykkelig nevnt i annet ledd bokstav b. Det er uten betydning for skyldspørsmålet om man anses som hovedmann eller medvirker. Disse er likestilt av loven, ettersom en medvirker skal straffes på samme måte som hovedmannen.

Bokstav b gjelder medvirkning både til første ledd og annet ledd bokstav a. Medvirkeren må enten selv ha anvendt tvangsmidlene i første ledd, eller være klar over at disse er brukt av andre. En person kan formidle ekteskap mellom norske menn og utenlandske kvinner. Dersom han ikke vet at kvinnene blir tvunget til prostitusjon når de kommer til Norge, kan man ikke dømmes for medvirkning. Kjenner man derimot til dette, kan man dømmes for medvirkning.¹⁶⁶ Hvis gjerningspersonen ikke har brukt eller kjenner til at andre har brukt tvangsmidler, men er klar over at kvinnene prostituerer seg, kan handlingen under omstendighetene rammes av § 202, ved at man fremmer en annens prostitusjon.

Det er antatt at det er uten betydning om forsettet, med hensyn til offerets identitet, kan individualiseres. Så lenge gjerningspersonen anser det som sikkert etter overveiende sannsynlig at offeret vil bli utnyttet, foreligger det forsett.¹⁶⁷

Etterspør man prostituerte, og disse blir anskaffet på en måte som beskrevet i første ledd, og som dermed ender opp som offer for menneskehandel, vil man kunne straffes for psykisk medvirkning til menneskehandel etter annet ledd. Forutsetningen er at personen som etterspør de seksuelle tjenestene er klar over at den prostituerte er et offer

¹⁶⁵ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 98

¹⁶⁶ *ibid.* s. 98

¹⁶⁷ HR-2010-2083-U

for menneskehandel.¹⁶⁸ Dersom man kjøper seksuelle tjenester fra en person som allerede er i en situasjon som offer for menneskehandel, kan man ikke straffes for medvirkning, men etter omstendighetene for kjøp av seksuelle tjenester etter § 202a.

Det kan ved medvirkning imidlertid oppstå glidende overganger til andre handlingsalternativer i bestemmelsen, samt at rollene kan gli over i hverandre. I visse tilfeller kan det være vanskelig å skille mellom utnyttelse til ”andre seksuelle formål” etter første ledd bokstav a og medvirkning etter annet ledd bokstav b. En mann ble i Gulating lagmannsrett¹⁶⁹ dømt for medvirkning til menneskehandel etter å ha videreformidlet unge gutters kontaktinformasjon til andre menn. Handlingen hadde likhetstrekk med ordinær bakmannsvirksomhet. Her kunne antageligvis handlingen også blitt ansett som utnyttelse til andre seksuelle formål, da forarbeidene nevner formidling av barn til pedofile nettverk under dette punkt.¹⁷⁰

Annet ledd bokstav c rammer den som står i et myndighetsforhold til offeret, og som mottar en fordel ved å samtykke til slik utnyttelse som er beskrevet i første ledd. Å ha myndighet over noen betyr at man har en fysisk, psykisk eller rettslig makt over noen som er i en utsatt situasjon dersom dette forholdet utnyttes.¹⁷¹ Dette kan for eksempel være foreldre, verger, lærere eller ansatte i barnevern. Bestemmelsen rammer også den som gir en slik fordel for å oppnå samtykke fra myndighetspersonen.¹⁷²

4.6 Bakmannsvirksomhet

Bestemmelsen i annet ledd bokstav a supplerer den generelle medvirkningsbestemmelsen i annet ledd bokstav b. Det er ikke alltid en handling kan anses som medvirkning til utnyttelsen. Lovgiver ønsket derfor et eget alternativ i

¹⁶⁸ Rt. 2011 s. 1127 avsnitt 32

¹⁶⁹ LG-2010-24938

¹⁷⁰ *ibid.* s. 98

¹⁷¹ *ibid.* s. 64

¹⁷² *ibid.* s. 98-99

lovteksten, hvor de mest sentrale bakmannshandlingene er nevnt.¹⁷³ Alternativet rammer den som anskaffer, transporterer eller mottar en person slik at han legger forholdene til rette for utnyttelse eller forledelse etter første ledd. Bakmannen må i tillegg ha brukt de tvangsmidler som er nevnt i første ledd, eller kjenne til at andre har brukt dem.¹⁷⁴

En person kan rammes av § 224 annet ledd bokstav a dersom han på nærmere vilkår anskaffer en annen som skal utnyttes til prostitusjon. Man kan for eksempel ved falske ekteskapsannonser eller bortføring skaffe ofre som selges til bordeller.¹⁷⁵

Å transportere en person vil blant annet innebære å frakte en person fra hjemlandet til destinasjonslandet, hvor utnyttelsen skal foregå. Et annet tilfelle som rammes av alternativet, er hvor bakmannen kjører den prostituerte rundt til steder hvor denne skal prostituere seg.¹⁷⁶

Alternativet motta kan ramme den som for eksempel tar i mot et offer for menneskehandel på grensen til destinasjonslandet, eller hvor man arrangerer et tilholdssted for offeret.¹⁷⁷

4.7 Handel med mindreårige

Innholdet i tredje ledd ble tatt med i bestemmelsen som en følge av Palermo-protokollen artikkel 3 bokstav c, som fastsetter at ”rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av et barn med sikte på utnyttning skal anses som «handel med mennesker»”. Barn er personer under 18 år, jf. artikkel 3 bokstav d. Etter § 224 må den mindreårige ha blitt utnyttet til de formål som er oppramset i første ledd bokstav a til d.

¹⁷³ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 64

¹⁷⁴ Matningsdal (2011) note 1796

¹⁷⁵ Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 98

¹⁷⁶ *ibid.* s. 98

¹⁷⁷ *ibid.* s. 98

Dersom offeret for menneskehandel er under 18 år, er det uten betydning om tvangsmidlene i første ledd er anvendt eller ikke. Begrunnelsen for dette er blant annet at ”barn vanligvis ikke kan hindre utnyttelsen selv om det ikke brukes utilbørlige midler.”¹⁷⁸ Høyesterett har imidlertid gått inn på drøftelsen om en mindreårig har vært i en sårbar situasjon, selv om dette ikke har betydning for skyldspørsmålet. Da dette var tilfelle, var det imidlertid relevant i forbindelse med straffutmålingen.¹⁷⁹

En egen regulering av personer under 18 år har også betydning som et moment i vurderingen om overtredelsen skal anses for å være grov etter § 224 fjerde ledd.

Paragraf 224 tredje ledd annet punktum ble tilføyd ved lov av 30. juni 2006 nr. 48. Hensynet til saklig sammenheng i regelverket, effektivitet og bedre beskyttelse av barn tilsa en innføring av en aktsomhetsnorm i § 224 tredje ledd.¹⁸⁰ I dag er villfarelse om alderen til et offer for menneskehandel, faktisk villfarelse etter strl. § 47, ikke straffriende. En reservasjon er gjort i tilfeller hvor det ikke foreligger uaktsomhet med hensyn til villfarelsen. Bedømmelsen som legges til grunn her er streng.¹⁸¹ Denne aktsomhetsnormen er den samme som er oppstilt i strl. § 196 tredje ledd, som omhandler seksuell omgang med barn under 16 år. Etter § 203 om kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år, trenger man til sammenligning kun å være i aktsom god tro.

4.8 Grov menneskehandel

Menneskehandel er i strl. § 224 delt inn i simple og grove overtredelser. Grove overtredelser kan etter fjerde ledd foreligge dersom offeret var under 18 år på gjerningstidspunktet, om grov vold eller tvang har vært anvendt, eller om

¹⁷⁸ Rt. 2011 s. 1127 avsnitt 27

¹⁷⁹ Rt. 2010 s. 733

¹⁸⁰ Ot.prp.nr. 50 (2005-2006) s. 9

¹⁸¹ *ibid.* s. 11

gjerningspersonen har mottatt et betydelig utbytte. Er offeret under 18 år, skal aktsomhetsnormen i tredje ledd anvendes.¹⁸²

Alternativene i fjerde ledd er ikke uttømmende, jf. ordlyden ”særlig legges vekt på”. Dersom handlingen begås som et ledd i en organisert kriminell gruppe, jf. strl. § 60a, kan den rammes av fjerde ledd. Det er heller ikke gitt at menneskehandelen skal bedømmes som grov dersom et av alternativene foreligger. I en dom fra Gulating lagmannsrett ble ikke forholdet ansett som grovt selv om en av de fornærmede var under 18 år.¹⁸³

Et utbytte på ca. 800.000 kroner ble i en sak for Høyesterett i 2009¹⁸⁴ ansett for å være et betydelig utbytte, og lagmannsretten kom i 2010¹⁸⁵ til at menneskehandel med et utbytte på mellom 350.000 og 400.000 kroner også var et betydelig utbytte. I begge sakene ble de tiltalte dømt for grov menneskehandel.

Ved grov menneskehandel er strafferammen ti års fengsel, og i konkurrans med § 60a om organisert kriminalitet forhøyes den til femten år.

4.9 Straff

Strl. § 224 er delt inn i simple og grove overtredelser. Strafferammen for simpel menneskehandel er fengsel inntil fem år. Dette er den samme strafferammen som man finner i § 202 om hallikvirksomhet. Grov menneskehandel har en strafferamme på fengsel inntil ti år. Det er etter § 224 ikke anledning til å ilegge bot, slik det er etter § 202. Det foreligger forholdsvis lite veiledende rettspraksis på utmåling av straff etter § 224.

¹⁸² Ot.prp.nr. 50 (2005-2006) s. 11

¹⁸³ RG 2011 s. 65

¹⁸⁴ Rt. 2009 s. 911

¹⁸⁵ LG-2009-9070-2

Momenter som domstolene særlig legger vekt på ved straffutmålingen er allmennprevensjon, individualprevensjon, og at menneskehandel er vanskelig å avdekke. Dersom et offer er under 18 år, kan det faktum at hun befant seg i en sårbar situasjon på handlingstidspunktet ha betydning for straffutmålingen.¹⁸⁶

Første gang Høyesterett utmålte straff etter § 224 var i 2006.¹⁸⁷ De to tiltale ble dømt til fengsel i henholdsvis fem og tre år for grov menneskehandel etter blant annet å ha utnyttet seks unge kvinners sårbare situasjon til prostitusjon. Virksomheten ble utøvd som et ledd i en organisert gruppe, jf. § 60a, da de hadde ”drevet en planmessig, økonomisk motivert virksomhet i organiserte former over lengre tid.”¹⁸⁸ I de tilfeller § 60a anvendes i konkurrans med § 224, førhøyenes maksimumsstraffen ved simple overtredelser til ti år, og til femten år ved grove overtredelser.

Det har i de siste årene fra domstolenes side vært en uttrykt vilje om å øke straffenivået ved overtredelse av § 224. I tillegg til at det uttrykkelig legges vekt på allmennprevensjonen, har domstolene pekt at straffverdigheten ved slike type lovbrudd er under utvikling. Det har vært økende oppmerksomhet rundt menneskehandel, som ofte er grenseoverskridende, noe som tilsier en skjerping av straffenivået. I 2010 uttalte Høyesterett at straffenivået ikke være ”endelig fastlagt ved én avgjørelse alene”¹⁸⁹, og viste til dommen fra 2006¹⁹⁰ om utmåling av straff for grov menneskehandel.

I forarbeidene til den nye straffeloven av 2005 vil strafferammen for simple overtredelser av § 224 økes fra fem til seks år. Bakgrunnen for dette er rent lovteknisk, da den nye loven ikke åpner for strafferammer på fem år.¹⁹¹ Det kan imidlertid diskuteres om grunnen til at strafferammen i dette tilfellet økes, i stedet for å settes ned, er bevisst fra lovgivers side. Straffenivået for voldtektsforbrytelser skjerpes i

¹⁸⁶ Rt. 2010 s. 733

¹⁸⁷ Rt. 2006 s. 111

¹⁸⁸ *ibid.* avsnitt 49

¹⁸⁹ Rt. 2010 s. 733 avsnitt 16

¹⁹⁰ Rt. 2006 s. 111

¹⁹¹ Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) s. 139

straffeloven av 2005, og menneskehandel med prostitusjon som formål har, i likhet med voldtekt, ofte et element av tvang i seg.

Totalt foreligger det fire dommer fra Høyesterett som omhandler menneskehandel, og alle sakene gjaldt grove overtredelser.¹⁹² I dommen fra 2006 ble de to tiltalte dømt til fengsel i henholdsvis fem og tre år. I dommen fra 2009 var straffen på tre år, men gjaldt både menneskehandel og hallikvirksomhet. En dommer dissenterte og ville ha lavere straff. I 2010 ble to personer dømt til fengsel i henholdsvis to år og to måneder, og tre år og to måneder. Sistnevntes straff inkluderte også straff for overtredelse av strl. § 227. Den siste dommen som omhandler menneskehandel er fra 2011, og her ble den tiltalte dømt til 2 års fengsel. Dommene viser at straffutmålingen for grov menneskehandel ikke har blitt strengere med årene, slik Høyesterett ga uttrykk for var ønsket, snarere tvert imot. Noe av begrunnelsen er selvsagt en forskjell i blant annet handlingenes grovhet, samt formildende og straffeskjerpene omstendigheter. Det er mulig at det lille antallet dommer ikke er representativt nok, og at strengere straffer vil bli utmålt i fremtiden, i tråd med lovgivers og Høyesteretts syn på menneskehandelens straffverdighet.

4.10 Menneskehandel innenfor Norges grenser

Norge er etter Palermo-protokollen forpliktet til å strafferettslig regulere grenseoverskridende menneskehandel. Strl. § 224 går lengre enn dette, ved å også ramme den menneskehandelen som utelukkende er knyttet til ett land. Menneskehandel med prostitusjon som formål viser seg imidlertid i de fleste tilfellene å være grenseoverskridende.

Det foreligger til nå ikke noen avgjørelse fra lagmannsrettene eller Høyesterett hvor offeret for menneskehandelen var av norsk opprinnelse. Et mulig eksempel på hvor man har med ikke-grenseoverskridende menneskehandel å gjøre, er hvor en norsk rusmisbruker i en sårbar situasjon blir utnyttet til prostitusjon.

¹⁹² Rt. 2006 s. 111, Rt. 2009 s. 911, Rt. 2010 s. 733 og Rt. 2011 s. 1127

Dersom en norsk statsborger begår handlinger i utlandet, kan disse rammes av § 224, jf. strl. § 12 nr. 3. I 2001 behandlet Høyesterett¹⁹³ en sak hvor en mann hadde tatt bilder av unge jenter i Ukraina. Jentene hadde ikke krysset noen lands grenser i forbindelse med fotograferingen. Mannen ble imidlertid frifunnet for menneskehandel, men hadde den tiltalte blitt dømt etter § 224, kunne dette vært et eksempel på menneskehandel som ikke er grenseoverskridende.

Det kan tenkes at en sårbar situasjon har oppstått etter at personen har ankommet Norge. Menneskehandelen vil i et slikt tilfelle ikke være grenseoverskridende. Det kan imidlertid være vanskelig å fastsette når den sårbare situasjonen faktisk oppstod. Forskjeller i lands kultur og økonomi kan innebære at en som anses for å være i en sårbar situasjon i Norge, ikke vil være det i hjemlandet. Dette ble drøftet i en dom fra Oslo tingrett. Her var det ”åpent om de fornærmede mens de fortsatt befant seg i Filippinene var i en *'sårbar situasjon'* selv om en kvinne bosatt i Norge etter norske forhold ville anses for å være det”, og at ”de fornærmedes tilflytning til Norge brakte den imidlertid i en ny og potensielt forverret situasjon.”¹⁹⁴ Selv om det ikke kunne bevises at ofrene var i en sårbar situasjon i hjemlandet, var det i hvert fall klart at de var i en slik situasjon etter at de kom til Norge. De to tiltalte ble dømt etter §224 for å ha utnyttet to kvinners sårbare situasjon til prostitusjon. Om menneskehandelen er grenseoverskridende eller ikke, har uansett ikke betydning for straffbarheten. Begge tilfeller rammes av § 224.

¹⁹³ Rt. 2011 s. 1127

¹⁹⁴ 11-068460MED-OTIR/06

5 Konsekvenser for valg av straffebud

Kapittelet redegjør for enkelte spørsmål som oppstår ved anvendelsen av straffelovens bestemmelser om hallikvirksomhet og menneskehandel.

5.1 Prosessuelle regler og rettigheter

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (strprl.) gir blant annet regler om etterforskning, behandling av en straffesak i hovedforhandling og om fornærmedes rettigheter. Dersom en sak føres for domstolene som en sak etter § 224 om menneskehandel, innebærer dette at politiet og domstolene har andre prosessuelle regler og muligheter enn om en sak føres etter § 202 om hallikvirksomhet. Her vil noen av disse reglene trekkes frem.

Strafferammen på ti år i § 224 fjerde ledd gir politiet anledning til å bruke utradisjonelle etterforskningsmetoder, som for eksempel teknisk sporing etter strprl. §§ 202b og 202c og telefonavlytting etter strprl. § 216a. Velger påtalemyndigheten å føre saken som en sak om menneskehandel, fremfor en halliksak, vil politiet altså ha helt andre muligheter ved etterforskningen av forholdet.

Saker om grov menneskehandel skal behandles med jury i lagmannsretten strprl. § 352 første ledd, ettersom dette kan medføre straff i mer enn seks år. En anke til Høyesterett kan derfor hverken grunnes på feil ved bevisbedømmelsen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet, jf. strprl. § 306. En prøving av lovanvendelsen kan imidlertid skje dersom lagmannens rettsbelæring bygger på uriktige rettssetninger.

Ofre for menneskehandel har status som fornærmet, og har derfor krav på bistandsadvokat etter strprl. § 107a. Denne retten foreligger på alle stadier av straffesaken. En tilsvarende rett foreligger ikke for prostituerte i halliksaker.

Den som er offer for menneskehandel har krav på voldsoffererstatning etter Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven) § 1. Videre kan den som utfører menneskehandelen etter Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) § 3-5 bli pålagt å betale oppreisningserstatning til offeret. Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) gir i § 38 dessuten regler om oppholdstillatelse for ofre for menneskehandel. Ingen av disse rettighetene foreligger ved rene halliksaker.

En sak som føres som en sak etter § 224 vil gi ofrene flere rettigheter enn dersom saken føres etter § 202. Dette kan resultere i at ofrene har en egeninteresse i å få saken sin ført som en menneskehandelsak i stedet for en halliksak, og at dette i verste fall kan føre til uriktige anmeldelser og forklaringer.

5.2 Vanskelig bevistema

5.2.1 Grensen mellom § 202 og § 224

Å skille mellom hallikvirksomhet og menneskehandel kan i praksis være vanskelig. En grov overtredelse av § 202 kan ligge tett opp til menneskehandel, og tilsvarende kan den nedre grense ved simple overtredelser av § 224 ligge tett ned mot hallikvirksomhet. I forarbeidene til den tidligere § 202 ble det uttalt at ”å fremme andres utukt innebærer å bidra til at utukten kan finne sted”, og at ”utnyttelse forutsetter at gjerningsmannen selv oppnår en fordel av den prostituertes virksomhet. Grensen mellom de ulike alternativene er ikke klar.”¹⁹⁵ Å definere grensen var imidlertid ikke så viktig den gang som den er i dag, fordi begge alternativene fikk merkelappen hallikvirksomhet, og hadde den samme strafferammen.

Ved menneskehandel etter § 224 må det i dag være et element av tvang, forutsatt at offeret er over 18 år. Tvang er ikke lenger et vilkår ved hallikvirksomhet, og det er dette som bestemmer grensen for hvilket straffebud bakmennene skal rammes av. Men hva som skal anses for å være tvang kan være vanskelig å definere. Tvangselement fant

¹⁹⁵ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 121

man før lovendringen i 2003 i bestemmelsen om hallikvirksomhet. Lovgiver anså det nødvendig å flytte dette til § 224, da det ikke var noe ønske om at de to bestemmelsene skulle overlappe hverandre med hensyn til det straffbare.¹⁹⁶ Endringen førte til at anvendelsesområdet til § 202 i dag er betydelig snevrere enn før.

I alternativet ”misbruk av sårbar situasjon” i § 224 første ledd ligger det at offeret ikke har et reelt valg, men hvordan kan man vite at dette faktisk er tilfelle? Dersom offeret kommer fra et annet land, må man ha kunnskap om landet den prostituerte kommer fra, samt hvilken situasjon offeret var i der. Slike saker er vanskelige for politiet å etterforske, blant annet fordi det tar lang tid og krever mye ressurser. Videre kan det stilles spørsmål om ikke alle prostituerte er i en situasjon hvor de føler at de ikke har noe reelt valg enn å prostituere seg? For noen kan prostitusjon være en form for seksuell eksperimentering, men for de fleste er prostitusjon et resultat av for eksempel en vanskelig oppvekst, rusproblemer eller dårlig råd. Anvendelsesområdet for ren hallikvirksomhet etter § 202 må følgelig bli veldig snevert.

5.2.2 Valget av straffebed

Hvilket straffebed tar påtalemyndigheten ut tiltale etter når en handling ligger i grenselandet mellom hallikvirksomhet og menneskehandel? Ved vedtagelsen av § 224 var det en diskusjon om anvendelsesområdet til § 202 og § 224 skulle overlappe hverandre eller ikke. Frykten for at en slik overlapping ville føre til at påtalemyndigheten påberoper seg § 202 ved tilfeller som bør rammes av § 224, resulterte i at tvangselementene ble flyttet fra § 202 til § 224. En slik utvikling var ikke ønskelig.¹⁹⁷ I juridisk teori ble det antatt at man ”i praksis vil få en dreining bort fra hallikbestemmelsen til bestemmelsen om menneskehandel.”¹⁹⁸ Men det at bakmannen har brukt et av de nevnte tvangsmidlene i § 224 første ledd, kan i dag være vanskelig å bevise i en rettssak. I noen tilfeller vil derfor påtalemyndigheten velge å ta ut tiltale etter

¹⁹⁶ Innst.O.nr. 118 (2002-2003) s. 9

¹⁹⁷ *ibid.* s. 9

¹⁹⁸ Strandbakken (2009) s. 363

§ 202, som ikke har slike strenge beviskrav.¹⁹⁹ Etter § 202 er det nok å konstatere at bakmannen har fremmet en annens prostitusjon. At hallikvirksomhet er lettere å bevise enn menneskehandel, er også forutsatt i forarbeidene.²⁰⁰ Lovgivers ønske om at handlinger som bør rammes av den strengere bestemmelsen i § 224 føres som en sak etter § 224, viser seg i noen tilfeller å være vanskelig i praksis. Denne problemstillingen ikke ble diskutert i forarbeidene.

Ettersom både hallikvirksomhet og menneskehandel er straffbart, vil det uklare skillet mellom bestemmelsene ikke føre til at noen blir uskyldig dømt. Forskjellen vil kunne være at en straff etter § 224 blir høyere enn en straff etter § 202, fordi menneskehandel anses for å være mer straffverdig enn hallikvirksomhet, jf. kapittel 5.3. En mulighet for påtalemyndigheten er å ta ut tiltale prinsipalt etter § 224 og subsidiært etter § 202. I en sak som var oppe for Borgarting lagmannsrett,²⁰¹ endret påtalemyndigheten tiltalen til § 202 før behandling i tingretten, ettersom en overtredelse av § 224 ikke kunne bevises.

5.3 Lik strafferamme, ulik straffutmåling?

Både bestemmelsen om hallikvirksomhet og bestemmelsen om menneskehandel har en strafferamme på fem år. Dette gjelder for de simple overtredelsene av § 224, mens de grove overtredelsene har en strafferamme på ti år. Dette kapittelet vil kun omhandle de simple overtredelsene av § 224.

Da bestemmelsen om menneskehandel kom inn i straffeloven i 2003, ble det vurdert om hallikparagrafen fortsatt skulle ha en strafferamme på fem år. Lovgiver valgte å videreføre denne, og argumenterte for at det var gode grunner for dette. Det ble imidlertid ikke gått noe nærmere inn på hva disse grunnene var.²⁰² Paragraf 202 åpner i tillegg til fengselsstraff for bøtestraff, noe § 224 ikke gjør.

¹⁹⁹ Presthus (2012)

²⁰⁰ Innst.O.nr. 118 (2002-2003) s. 9

²⁰¹ LB-2005-98858

²⁰² Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) s. 67

En forbrytelse mot § 224 er ”åpenbart gjennomgående langt mer straffverdig enn en forbrytelse mot § 202.”²⁰³ Dette kan føre til forskjeller i straffutmålingen ved overtredelser av de to straffebudene. I en dom avsagt av Høyesterett i 2006,²⁰⁴ ble en mann dømt for å ha grovt utnyttet og krenket to kvinner. Tiltalte var kjent med det tvangsregimet de var under, og medvirket til dette ved å stille lokaler til rådighet, der kvinnene ble overvåket. Ettersom handlingen hadde skjedd i 2001, to år før vedtagelsen av § 224, ble han dømt etter § 202. I tillegg ble han domfelt for seks tilfeller av voldtekt av de to kvinnene, jf. § 192. Høyesterett kom til at det ikke forelå noen ”omstendigheter som [kunne] begrunne en lavere straff enn fengsel i 4 år.”²⁰⁵ Overtredelsen var ”vesentlig mer alvorlig enn normalttilfellet.”²⁰⁶ Dersom utnyttelsen hadde skjedd etter 2003, ville forholdet blitt ansett som medvirkning til menneskehandel. Dette kan tyde på at den forholdsvis høye straffen på fire år, som ble gitt for overtredelse av § 202, ble så høy nettopp fordi det på domsavsigelsestidspunktet ville vært en overtredelse av § 224. Det må imidlertid påpekes at den utmålte straffen også gjaldt voldtekt.

I 2011 avsa Borgarting lagmannsrett²⁰⁷ en dom hvor to jenter hadde blitt hentet fra Litauen til Norge. Den ene jenta (A) hadde blitt forespeilet jobb i Norge, men i stedet blitt voldtatt og presset ut i prostitusjon. Tingretten hadde kommet til at den andre jenta (B) var klar over hun skulle prostituere seg da hun kom til Norge, og at hun derfor ikke var offer for menneskehandel. Dette ble ikke anket av påtalemyndigheten. Lagmannsretten kom imidlertid til at prostitusjonen til B ikke kunne anses som frivillig, og at hun ble utnyttet, men dette kunne bare bli et straffeskjerpene moment. En av de tiltalte ble dømt til fengsel i 5 år for menneskehandel og voldtekt av A, og for hallikvirksomhet overfor B. Den andre tiltalte ble kun dømt til fengsel i 1 år og 1 måned for hallikvirksomhet overfor B.

²⁰³ Rt. 2006 s. 669 avsnitt 14

²⁰⁴ Rt. 2006 s. 1319

²⁰⁵ *ibid.* avsnitt 9

²⁰⁶ *ibid.* avsnitt 15

²⁰⁷ LB-2011-8761

Det foreligger ikke mange avgjørelser fra Høyesterett om menneskehandel og hallikvirksomhet etter 2003, noe som kan gjøre det vanskelig å komme med en klar statistikk på straffutmåling. Den rettspraksis som foreligger viser imidlertid at den utmålte straffen for overtredelser av § 202 for de fleste tilfeller er vesentlig lavere enn utmålingen etter § 224. Grunnen til dette avhenger i stor grad av overtredelsens straffverdighet innenfor de to straffebudene. En streng straff etter § 202 kan for eksempel gis når en person fremmer andres prostitusjon i særlig stor skala. En lav straff kan etter § 224 gis når en person utsetter offeret for press, men ikke har brukt fysisk makt eller trusler.

6 Avslutning

I denne oppgaven har jeg gjort rede for innholdet og anvendelsesområdene til straffelovens bestemmelser om hallikvirksomhet og menneskehandel. Oppgaven har også belyst de praktiske utfordringene ved anvendelsen av disse bestemmelsene.

Virkeområdet til strl. § 202 har etter vedtakelsen av strl. § 224 blitt vesentlig innskrenket. En handling som før 2003 ble rammet av § 202, kan i dag rammes av § 224. Paragraf § 224 favner vidt, men det er vanskelig å fastsette en klar grense mellom de to bestemmelsenes anvendelsesområde. På den ene siden er rettspraksis på området sparsom, mens på den andre siden har antall anmeldelser etter § 202 og § 224, som dokumentert i tabell 1 i kapittel 1.2, økt. Utviklingen vil dermed gi domstolene flere saker hvor denne grensen kan fastsettes nærmere.

Videre kan det argumenteres for at påtalemyndigheten i enkelte tilfeller lettere kan føre en sak som en halliksak, fremfor en sak om menneskehandel. Paragraf § 202 krever ikke at det har vært anvendt et tvangsmiddel overfor den prostituerte, slik § 224 krever. Omfattende etterforskning, ofte over landegrenser kan dessuten føre til at alle nødvendige bevis ikke blir innhentet. Disse utfordringene er kanskje større enn lovgiver forutså i 2003.

Både lovgiver og Høyesterett har gitt uttrykk for at en handling som rammes av § 224 om menneskehandel, er mer straffverdig enn en handling som rammes av § 202 om hallikvirksomhet. Den utmålte straffen bør derfor bli høyere ved en overtredelse av § 224, selv om strafferammen er lik for hallikvirksomhet og simple overtredelser av § 224.

Regjeringen har i sin handlingsplan for 2011-2014²⁰⁸ fremmet forslag til tiltak som skal iverksettes for å forebygge menneskehandel. Omfattende saker, ofte i internasjonale og organiserte nettverk, tilsier at det må bevilges mer midler til etterforskningen av disse sakene.

²⁰⁸ Justis- og politidepartementet (2010)

7 Litteraturliste

7.1 Lover

1687 Christian Vs Norske Lov av 1687

1814 Kongeriget Norges Grundlov (grunnloven) av 17. mai 1814

1842 Den Norske Straffelov: Lov Angaaende Forbrydelser (kriminalloven) av 20. august 1842

1900 Lov om Løsgjænger, Betleri og Drukkenskab (løsgjengerloven) av 31. mai 1900 nr. 5 (opphevet)

1902 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

1969 Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) av 13. juni 1969 nr. 26

1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25

1990 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1990 nr. 30

2001 Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven) av 20. april 2001 nr. 13

2005 Lov om straff (straffeloven) av 20. mai 2005 nr. 28 (ikke trådt i kraft)

2008 Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) av 15. mai 2008 nr. 35

7.2 Forarbeider

Innst.O.nr. 118 (2002-2003) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.). <http://www.stortinget.no> [sisert 7. februar 2012]

NOU 1997:23 Seksuallovbrudd. <http://www.regjeringen.no> [sisert 31. januar 2012]

Ot.prp.nr. 4 (1994-1995) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (sisert fra Lovdata)

- Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd).
<http://www.regjeringen.no> [sitert 26. januar 2012]
- Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.). <http://www.regjeringen.no> [sitert 7. februar 2012]
- Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven). <http://www.regjeringen.no> [sitert 26. januar 2012]
- Ot.prp.nr. 113 (2004-2005) Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.).
<http://www.regjeringen.no> [sitert 14. mars 2012]
- Ot.prp.nr. 50 (2005-2006) Om lov om endringer i straffeloven 1902 (straff for å utnytte eller forlede noen til å tigge mv.) <http://www.regjeringen.no> [sitert 20. mars 2012]
- Ot.prp.nr. 48 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeprosessloven (kriminalisering av kjøp av seksuell omgang eller handling mv.)
- Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28.
<http://www.regjeringen.no> [sitert 20. mars 2012]
- St.prp.nr. 2 (2007-2008) Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon 3. mai 2005 om tiltak mot menneskehandel. <http://www.regjeringen.no> [sitert 26. januar 2012]

7.3 Konvensjoner

- De forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet, 2000
- De forente nasjoners konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen), 1989
- De forente nasjoners konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), 1976
- Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK), 1950
- Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel, 2005
- ILO-konvensjonen nr. 182 om de verste former for barnearbeid, 1999
- International Agreement for the Suppression of White Slave Trade, 1904
- Protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, som supplerer de forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet (Palermo-protokollen), 2002

7.4 Rettspraksis

7.4.1 Høyesterett

Rt. 1977 s. 749

Rt. 1977 s. 754

Rt. 1984 s. 681

Rt. 1984 s. 1095

Rt. 1985 s. 202

Rt. 2004 s. 331

Rt. 2006 s. 111

Rt. 2006 s. 669

Rt. 2006 s. 1319

Rt. 2006 s. 1685

Rt. 2009 s. 911

Rt. 2009 s. 1412

Rt. 2010 s. 733

HR-2010-2083-U

Rt. 2011 s. 1127

Rt. 2011 s. 1355

7.4.2 Lagmannsrett

LB-2005-98858

LB-2008-121543-2

LG-2009-9070-2

LG-2010-24938

LB-2010-136899

LB-2011-8761

RG 2011 s. 65

7.4.3 Tingrett

11-068460MED-OTIR/06

7.5 Litteratur

Andenæs, Johs. og Kjell V. Andorsen. *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*. 1. utg. Oslo, 2008.

Andenæs, Johs, Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn. *Alminnelig strafferett*. 5. utg. Oslo, 2004.

Andorsen, Kjell. *En dissensavgjørelse i Høyesterett om straffelovstolkning*.

”Skippagurra-saken”. I: Tidsskrift for strafferett nr. 4/2005 (sitert fra Rettsdata)

Forente Nasjoner. *U.N.: 2.4 Million Human Trafficking Victims*. (2012)

<http://www.fn.no/Bibliotek/Emneord/Generelle-emneord/Menneskerettigheter/U/.N.-2.4-Million-Human-Trafficking-Victims> [sitert 17. april 2012]

Hegna, Kristinn og Willy Pedersen. *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet? Om ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester*. Oslo, 2002.

Høigård, Cecilie og Liv Finstad. *Bakgater: Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. 1. utg. Oslo, 1986.

Høstmælingen, Njål. *Internasjonale menneskerettigheter*. 1. utg. Oslo, 2003.

International Labour Organization. *Forced labour*. (2012) <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang-en/index.htm> [sitert 16. april 2012]

Justis- og politidepartementet. *Sammen mot menneskehandel. Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011–2014)*. (2010) http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Handlingsplaner/Handlingsplan_/mot_menneskehandel_2011-2014.pdf [sitert 31. januar 2012]

Kippe, Harald og Åsmund Seiersten. *Spesiell strafferett og spesiallover*. 2. utg. Nesbru, 2005.

Koordineringsenheten for Ofre for Menneskehandel. *Rapport fra Koordineringsenheten for Ofre for Menneskehandel 2010*. (2011) http://www.politi.no/vedlegg/lokale/_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_1407.pdf [sitert 31. januar 2012]

Kunnskapsforlagets papirleksikon. *Hvit slavehandel*. I: Store norske leksikon. http://snl.no/hvit_slavehandel [sitert 15. mars 2012]

- Matningsdal, Magnus. *Kommentar til Lov 22.05.1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) I: Rettsdata kommentarsamling nettversjon*. (2011) [Sisert 7. februar 2012].
- Oslo politidistrikt. *Tendrapport 2012*. (2011) http://www.politi.no/vedlegg/lokale/_vedlegg/oslo/Vedlegg_1549.pdf [sisert 31. januar 2012]
- Politidirektoratet. *Organisert kriminalitet i Norge. Trusselbildet, utfordringer og anbefalte tiltak 2008/2009*. (2009) http://www.politi.no/Vedlegg/_24.pdf [sisert 13. februar 2012]
- Reetablering Oppholdssteder Sikkerhet Assistanse (ROSA). *Hva er menneskehandel*. (2012) <http://www.rosa-help.no/menneskehandel.html> [sisert 22. mars 2012]
- Skilbrei, May-Len, Marianne Tveit og Anette Brunovskis. *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*. Oslo, 2006.
- Strandbakken, Asbjørn. *Halliken som ble menneskehandler – en vurdering av strl. § 224*. I: Festskrift till Suzanne Wennberg. Stockholm, 2009, s 351-371.
- Tyldum, Guri, Marianne Tveit og Anette Brunovskis. *Taking stock. A review of the existing research on trafficking for sexual exploitation*. Oslo, 2005.

7.6 Personlig meddelelse

- Lofstad, Katrine. Politibetjent ved Oslo politidistrikt, STOP-gruppen. E-post. 23. mars 2012.
- Presthus, Line Steen. Politiadvokat ved Oslo politidistrikt, avdeling for organisert kriminalitet. Samtale. 28. februar 2012.

8 Lister over tabeller og figurer m v

Tabell 1: Antall anmeldelser ved Oslo politidistrikt med Oslo som gjerningssted.